

Postmodern Kültürel Tarihyazımı Açısından Tarihsel Belge

M. Oğuzhan Doğar*

orcid/0000-0002-9061-0309

Öz: 20. yy'ın son çeyreğinde Kıta Avrupasında ve ABD'de gelişip ardından dünyaya yayılan postmodern yaklaşım, pozitivist sosyal bilimlerde kurduğu hegemonyaya karşı sert bir eleştiri teşkil ediyordu. Bu eleştiriden nasibini alan 20. yy tarihçiliği, o döneme kadar toplumların ideoloji ve düşünce sistemlerinin totaliter tasavvurları üzerine eğilmekte, tarihteki öznelliklerden ziyade nesnelliklerle ilgilenmekteydi. Thompson'ın deyimiyle o döneme kadar zavallı çorapçıyı ve luddite kumaşçıyı incelemek anlamsız görünmekteydi. Onun yerine toplumlardaki geniş kitlelerin düşünce sistemleri üzerinde çalışarak değişimi ve gelişimi, bu gelişim içindeki nedenselliği ve modernleşmeyi irdelemek önemli ve fark yaratan şeydi. Müspet bilimlerin yanında tarihin ne olduğu sorusu karşısında o döneme kadar çoğu modernist kuram, tarihi de müspet bilimlere yaklaştırma çabası içine girmişti. Ancak postmodern kültürel yaklaşım tarihin kurgusal doğasına vurgu yaparak dilin ve metnin analizini işaret etmekteydi. Çünkü tarihsel anlatıda retorik yerinin olmadığını iddia etmek en hafif tabirle naiflikti. Diğer yandan, postmodern tarih, ekonomik altyapının politik ve kültürel üstyapıyı belirlediği gibi yapısalcı yaklaşımların indirgemeci olduğunu ve Marks'ın tarih tahayyülünün aslında daha çok diyalektik dayalı, yani daha geçişken bir doğasının olduğunu savunuyordu. Tüm bu gelişmelerin karşısında postmodern kültürel tarih zamanla taraftar kazanarak öznelliklerin daha değerli olduğu tarih anlatılarına doğru evrildi. Kültür tarihi o döneme kadar kültürü bir çalışma objesi olarak ele alırken postmodern tarih, getirdiği bakış açısıyla adına tarihsel belge dediğimiz şeylere belgenin problemleri doğasından hareketle kalıntı adını verdi. Tarihsel hakikatin var olup olmadığı sorgulandı. Bu çalışma, bu gelişmeler ışığında, önce postmodern kültürel tarihin klasik kültür tarihinden nasıl ayrıştığını gözlemlemeye çalışacak ardından ise tarihte belge kullanımının mümkün olmadığı kanaatini sorgulayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, Tarihyazımı, Kültürel Tarih, Kültür Tarihi, Tarihsel Belge, Söylem Analizi, Metin

* Arş. Gör. Ankara HBV Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, e-posta (oguzhan.dogar@hbv.edu.tr)

Historical Document under the Conception of Postmodern Cultural History

Abstract: The postmodern turn, which appeared in Continental Europe and the USA in the last quarter of the 20th century and then spread to the world, was constituting a harsh criticism against the hegemony established by positivism on social sciences. Historiography, which dealt until that time with totalitarian conceptions of society's ideology and thought systems, and concerned with objectivity rather than subjectivity, was also a target of this criticism. It was pointless to search for and understand the poor stockinger and the luddite cropper to repeat E. P. Thompson until the postmodern approach. Instead, what really mattered and made a difference was, by studying on the systems of thought of mass population, to analyze the change, development and the causality and modernism within this development. Against the question of place of history among positive sciences, most modernist theories had attempted to bring history closer to positive sciences. However, postmodern cultural approach emphasizing the fictional nature of history, pointed out the analysis of language and text. It was because to claim that rhetoric has no place in historical narration, was naive, to say the least. On the other hand, postmodernist history was claiming that the structuralist explanations, such as economic base determines cultural and political superstructure was actually reductionist and Marx's conception of history had actually a much more transitional and hence a dialectical character. In the face of all these developments, postmodern cultural history came in sight and evolved into something where subjectivity was more valuable than society driven explanations. While history of culture treated culture as an object of study, postmodern history with its new perspective, even questioned the possibility of reality and historical documents naming them as remnants. This study, in the light of such developments, will first try to examine the ways in which postmodern cultural history separated itself from classical history and then it will question the conviction that it is not possible to use historical documents or written sources in historical research.

Key Words: Postmodernism, Historiography, Cultural History, History of Culture, Historical Document, Discourse Analysis, Text

Extended Summary

Aim

The aim of this study is to identify the basic characteristics of new postmodern cultural history and to distinguish them from classical cultural history. It is also an aim for the study at hand to examine the relevancy and relationship of historical documents with the new cultural historical studies. Although there are many, who traces the roots of cultural studies that started to become widespread in 1970s, back to the ideas of many distinguished philosophers, intellectuals or academicians from various disciplines, it would not be too demanding to stress one

thing common among them that it first appeared as a reaction to 19th century scientism. The fundamental idea behind this reaction was the awareness of the deceptive nature of text. The important critique to classical understanding of history writing stemmed from the understanding of representation and perception. It was because, for the new cultural historical approach, the text work both ways. There are the things that the text wishes to yield and there are other things that the text inhibits from revealing. Thus, the belief that there were evidences and historical facts as long as there were adequate references or historical written sources lost ground and was being accused of being *naive*. Hence, the study at hand, after clarifying the definition and scope of new cultural history, will question the validity of the complete rejection of historical documents.

Discussion

It is necessary to emphasize in order not to lead to wrong conclusions about cultural history that cultural history is cultural in order to underline the subjective aspect of it. Although it also examines the history of cultures, main difference is the change in the perspective of the discipline of history. The point of question is a perspective shift from social totalities or determinism to a place where subjectivities matter. Although there are those, who practice cultural study as narrative, the main point that cultural history wishes to make is quite different. It strives to evade from classical understanding of history, which examines societies as whole. What is more, it considers what appears to be facts as much more ambiguous uncertainties. In the imaginative blank area that the cultural studies paved the way for itself, it attracts many historians who are very enthusiastic in order to learn about its freeing insights. The new and “un-disciplined” fields of new cultural theory were very suitable to form new ideas and theories just like it is more suitable to draw a picture on a blank page rather than a page full of scratches.

Cultural history or to put it in an interdisciplinary sense, cultural studies is an area where subjectivity appears to be more important than society driven thoughts. According to its insights, there is a strong link between words and narrative, truth and fiction and power and knowledge. The reaction to scientism, certainty of science and positivist historiography came from literary critics, philosophers or radical scientists. Although these challenges to social history started gradually, they had decisive effects on academia and intelligentsia over time. There was a shift of approach in question. In this way, cultural studies seem to become distant from structuralism and social determinism. The studies that gave birth to cultural studies though, were not independent of structuralism. Interestingly or paradoxically, cultural studies have been formed as a modern Marxist revival. It is a revival in which structure of *meaning* is more important than the attempt of objective *explanation*. From the 1970's onwards, there has been a growing enthusiasm to the attractiveness of cultural studies.

Although in 1960s there was a considerable unity among historians at least to the extent of social-historical materialism, sociological class or labor process, the

new current came to disturb these *taboos*. Historical narrative and social determinist explanations was constantly under attack and accused of being naive. Any statement claiming to find the ultimate structure or truth in any epoch of history was being demolished by the emphasis of the delusiveness of the text, relationship between the power and knowledge, diverseness of cultures and subjectivity of the mind. Of course, these ideas were shaped in a post-colonial political environment where differences were realized by others. The previous ideas concerning the superiority of Europe and the inferiority of “Others” evolved simply towards a conception of “Different”. On the other hand, cultures, religions, languages or experiences, anything that shape one’s idea was accused of imprisoning the mind blocking it to think freely. Thus, language and text was gradually regarded as prison. However, it did not mean that there was no escape out. The cultural history simply stated that we should be more cautious in handling the past and should not form premature judgments on truth.

Concluding Remarks

Inserting the language, text or discourse at the very center of cultural studies has been very inspiring. If the deconstruction of the text or discourse has the capacity to overthrow what the classical narrative consider as facts, then the questions arise: What about history? Are the archival sources or remnants of any kind from the past completely irrelevant? Is it nonsense to question the causal relationship of certain events to each other? For such questions the study at hand suggest that it is inspiring and powerful to add a vaguer understanding to the notions that until the emergence of cultural studies were considered to be precise. The idea of an area full of inspiring insights free of taboos (theoretical or factual) is tempting. On the other hand, the idea of a cultural history without written sources or remnants as some refer to it, is pointless. The idea of a study of historical process or simply the study of past with the absolute omission of historical documents might lead to theoretical debates which are irrelevant to historical context of subject matter. A cultural history study without historically located methods is not only pointless but it will also be an evocative of intellectual hedonism.

Giriş - Kültür Tarihi ve Kültürel Tarih Arasındaki Ayrışma

20. yy. başlarından itibaren artık tarih alanında iki farklı eğilimi görmek mümkündür: Olay merkezli tarihçilik ve buna karşı çıkan bilim merkezli tarihçilik. Ranke’nin resmi belgelere dayanan ve devleti merkeze alan tarih anlayışı eleştiriye tâbidir ve ekonomik ve sosyal güçleri ele almada yetersiz olduğu savunulur. Artık tarihin nüfusun daha geniş kesimlerini, kitle toplumunu ele alması, insanların içinde yaşadıkları koşulların ortaya çıkarılması, kısaca tarihin *demokratikleşmesi* daha önemlidir. Bu yaklaşım, tarihin bilimselleşmesi ile doğrudan bağlantılıdır. Çünkü tarih, artık hanedanların ya da olayların tarihi değildir. Daha iyi ifade etmek

gerekirse tarih, tıpkı pozitif bilimler gibi gelişimi, toplumun gelişimini ve bu gelişim içindeki nedenselliği açıkladığı oranda önemlidir. Dolayısıyla Marksist tarih okullarını (İngiltere), Annalist tarihyazımını (Fransa), ve 1960'larda ABD'de gelişen yeni tarihyazımını, yani sosyal bilim merkezli bakış açılarının tamamını, tarihi doğa bilimlerine yaklaştırma çabası olarak addedebiliriz. Çünkü bu tarz toplumsal tarih modellerinin tamamı toplumu nesnel ilişki yapısı şeklinde ele alır. Diğer yandan, kültür ve toplum ilişkisinde öznellik kültürü, nesnellik ise toplumu ifade etmektedir. Toplumsal bilim modelleri, ikincisini açıklamaya çalışır (Spiegel, 2005: 7). Dolayısıyla *nesnellik*, toplum bilimlerinde araştırmacılar için birinci kaygıdır ve bir çalışmanın *öznelliği* onun bilimsel olmamasını da beraberinde getirir. Tarih disiplinindeki bu yaklaşımın Kıta Avrupasında 1970'lere kadar hakim görüş olduğu savunulabilir. Ancak bu tarihten itibaren kültürel çalışmalar tarihe de yeni bir bakış açısı getirmiştir: Buna göre tarihte sadece nesnellikler değil öznellikler de değerlidir.

1970'lerin Kıta Avrupasında ve ABD'de artık yaygın olarak görülmeye başlayan kültürel çalışmaların izi farklı disiplinlerden birçok seçkin filozof, entelektüel veya akademisyen üzerinden sürülebilse de aralarındaki şu noktayı ortak olarak kabul etmek iddialı olmaz: 1970'lerdeki kültürel çalışmalar 19. yy. bilimselciliğine bir tepki olarak gelişmiştir. Burada 19. yy. bilimselciliğinden kasıt doğa bilimlerinin toplum bilimlerine tahakkümü, yani toplumun totaliteryen ve determinist tasavvurudur.¹ Çünkü artık 19. yy.'ın son çeyreğindeki *kültürel çalışmalar* ya da *kültürel tarih* artık klasik anlamdaki *kültür çalışmaları* ya da *kültür tarihi* değildir. Artık burada bir bakış açısı değişikliği söz konusudur. Yeni kültürel tarih, Rene Descartes'ın ve onun takipçileri olan Kartezyenlerin tarih tasavvurunu kabul etmez. Kartezyenlerin rasyonalizmine göre doğrunun keşfi ve bilimsel geçerliliğin garantisi, sadece bilimsel (bir anlamıyla Newton fiziğinin bilimselliği) prensipler ve kurullarla yapılabilir. Tarihî açıklamaları test edecek algoritmaların, kanun, kural ve analizlerin eksikliği ise tarihi bir bilim olmaktan çıkarmıştır. İşte tam da burada toplum bilimlerine ve tarihe yeniden bilim kılıfını geçirmek çabasıyla, Fransız aydınlanmasının materyalistleri Condillac ve Condorcet ve 19. yy. takipçileri olan pozitivistler, davranışsalcılar Comte, Buckle, Spencer ve Taine gibi isimler devreye girmiştir. Onlar, toplum bilimlerinin kanunlarını, tıpkı Newton'un fizikte yaptığı gibi kesin kanunlarla belirlemeye çalışmışlardır. 19. yy. Avrupasının entelektüel çevrelerinde toplum bilimlerinin de doğa bilimleri gibi ele

¹ Tarih, fizik veya biyoloji gibi bir bilim midir?; Eğer değilse öyle olmaya çalışmalı mıdır?; Öyle olmayı başaramıyorsa bunu istemekte diretmeli midir? gibi sorular ve doğa bilimlerinin toplum bilimlerine tesiri gibi konulara yapısalcı olmayan tarihçilerin verdiği cevabı yansıtması bakımından Isaiah Berlin'in "History and Theory: The Concept of Scientific History" (1960) veya M. C. Lemon'un "Philosophy of History" (2003) çalışmaları incelenebilir. Bu tür çalışmalar genellikle Weberyan bir anlamda tarihçilerin sezgisel bir bakış açısıyla neden ve sonuç arasındaki bağlantıyı kurabileceği iddiasından hareketle tarihin anlatı *-history as narrative-* olarak sunulabileceğini savunur. Tarihçiliğin en eski disiplinlerden biri olduğu ve tarihin diğer disiplinlerle adeta parazitsel bir ilişki içinde olmaması gerektiği kaydedilir. Onlara göre yapısalcı ve determinist bakış açıları tarihe adeta bir parazit, sosyoloji veya ekonomi gibi diğer bilimler ise konak pozisyonundadır. Disiplinlerinin *onurunu* koruyan görmüş geçirmiş tarihçilerin takındığı *polis* tavrı, tarihsel bağlamından kopmuş tarih çalışmalarını yermesi bakımından çok önemlidir. Ancak postmodern kültürel çalışmaların gözünden bakıldığında tarih ve diğer disiplinler (antropoloji veya dil bilimi) arasında simbiyotik, karşılıklı çıkar esasına dayalı bir ilişki kurulabilir.

alnabileceğine duyulan genel kanı yüksektir. Hatta o dönemde bazılarına göre bu kanı o kadar gerçektir ki; İngiliz tarihçi Henry Thomas Buckle'ın "Tarih eğer bir bilimse bilim içindeki varlığını kanıtlamayı neden şimdiye kadar başaramamıştır?" sorusuna ilginç bir cevabı vardır: Ona göre tarihçiler, zihin gücü anlamında matematikçilere, fizikçilere veya kimyacılar göre daha niteliksiz insanlarca çalışılmaktadır. Galileo veya Newton gibi daha zeki olanlar müspet ilimlerle uğraşmışlardır. Eğer tarihle uğraşmış olsalardı tarihten mutlaka kuralları olan, iyi inşa edilmiş, anlaşılabilir, açık bir bilim çıkarabilirlerdi (Berlin, 1960: 3-4).

19. yy. Avrupası entelektüellerinin doğa bilimlerinin baş döndürücü ilerlemesi karşısında tarihi de doğa bilimlerine yaklaştırma çabası şaşırtıcı olmayabilir. Ancak bu görüş, artık 20. yy.'ın son çeyreğindeki *kültür tarihçileri* için değilse de *kültürel tarihçiler* için kabul edilemezdir. İkisi arasındaki ayrımı daha belirgin hâle getirmeden önce kültür tarihinin bir çalışma alanı olarak ortaya çıkışına kısaca değinmekte fayda var.

Alman *Kulturgeschichte* (kültür tarihi) aslında iki yüz yıldan uzun bir süredir bir çalışma alanı olarak mevcuttu. Alman geleneğindeki *Kultur* (kültür) kelimesi incelendiğinde son derece derin bir anlama sahip olduğu görülür. Çünkü Almanca *Kultur* aynı zamanda tarihselliği ifade etmektedir. Bu kelimeyi esasen Fransızcadan devşiren Almanlar, Herder ve Hegel ile beraber zamanla *Kultur'u* detaylandırmışlar ve onu öznel bir alan olarak betimlemişlerdir. Alman Okulu'na göre evrensel tarihin tek bir süreç olduğu ve bu sürecin Avrupa kültürünün yüksek ve dominant noktasına çıktığı varsayımı yanlıştır. Herder'in 18. yy. sonundaki fikirlerine kulak verelim: "Üstün bir Avrupa kültürü tahayyülü, doğanın ihtişamına karşı açık bir hakarettir." (akt. Williams, 2015: 51)²

İddiasını ufuk açıcı ve orjinal bir yaklaşımla tamamlayan Herder'e göre dolayısıyla tek bir üstün kültürden ziyade "Kültürlerden", farklı ulusların ve dönemlerin özel ve değişken kültürlerinden ve hatta bir ulus içindeki sosyal ve ekonomik grupların özel ve değişken kültürlerinden bahsetmek gereklidir. Bu anlamıyla kültür, Alman okulu ile beraber, ortodoks dominant görüş olan Fransızca *civilisation'a* (medeniyet) karşı bir alternatif olarak gelişmiştir (Williams: Ibid). *Kultur* ve *Civilisation* arasındaki ayrım çoğu zaman muğlak olsa da, nesnel anlamda kullanılan, materyal kültüre, ekonomiye ve kolektif bilince referans veren *civilisation'a* karşı kültür, zamanla öznellikleri ifade eden bir kavram hâlini almıştır. Bu bakış açısının bir getirisi olarak bir çağın ya da dönemin zihniyetini vermeye çalışan eserler de yine iki yüzyıldan uzun bir geçmişe ait olan Alman *Zeitgeist* (çağın ruhu) geleneğinin bir parçasıdır. Herder'in görüşlerini detaylandıran Hegel'in ve onun takipçilerinin ardından bazı tarihçiler *Geistesgeschichte* yani zihniyet tarihi yani bir anlamda kültür tarihi çalıştıklarını belirtmişlerdir (Burke, 2008: 7).

Kültürel Tarih çalışmalarına Fransız ve İngiliz bağlamında değinmek gerekirse *civilisation* (medeniyet) kelimesi üzerinde durmak gerekir. Fransız ve

² Williams'ın referansı, Herder'in 18. yy. sonunda kaleme aldığı "Ideas on the Philosophy of the History of Mankind" adlı eserdir.

İngiliz geleneği üzerinde tahakküme sahip *civilisation*, bugünkü anlamına ("Barbarizme" karşı medeni yaşam tarzı) benzer bir biçimde Fransız bürokrat ve ekonomist Jacques Turgot'un yazılarında 18. yy'ın ortalarında görülmektedir (Braudel, 1994: 3). Bu tarihlerde İngiltere'de aynı anlamı ifade etmek üzere *civility* kelimesi kullanılmakla beraber zamanla Fransızca *civilisation*, İngilizcede de rağbet görmüş ve yaygın hale gelmiştir. Bu tarihlerde Fransızcada *culture* (kültür) toprağı işlemek veya bayındır hâle getirmekten, daha fazla bir şey ifade etmemekteydi. Ancak yukarıda bahsi geçen Herder'le beraber Almanlar, Cicero'nun "Cultura animi philosophia es" (Felsefe ruhun işlenmesidir) sözünün etkisiyle midir bilinmez, kademeli bir biçimde Kültür'ü alıp Medeniyet'in yanında bir yere koymuş ve iki dominant kelimenin Avrupa'daki karşıt ancak bir o kadar da iç içe geçmiş *sorunlu* ilişkisini başlatmışlardır. *Kultur* ve *Civilisation* ilişkisi içerisinde Fransız *civilisation* ahlakî değerleri de ihtiva etmekle beraber daha çok materyal değerlere tekabül etmektedir. Bu noktada Fransız tarihçi Charles Seignobos'un "Medeniyet yollar, limanlar ve rıhtımlardır" sözü akla gelir. Yine Fransız *Annales* Okulunun kurucularından Lucien Febvre ve Marc Bloch'un materyal medeniyete, kolektif bilinç ve toplumsal imgeleme, düşünce tarihine, ekonomiye, yani bir anlamıyla genele referans veren çalışmaları, medeniyeti kültürden ayrı bir yere koyan tezi desteklemektedir. Kültür ve medeniyet kavramları arasındaki problemin Ziya Gökalp'ı da düşündürdüğü ve Hars (Kültür) ve Medeniyeti bir potada erittiği tasavvur malumdur. O da Avrupa'daki kültür - medeniyet ayrışmasına paralel bir biçimde Türk harsını ve İslamî geleneği, beynelmilel bir yere koyduğu Batı medeniyetiyle farklı anlamlarda kullanmış, ancak orjinal bir fikirle hars ve medeniyeti harmanlamaya girişmişti.

Kültür tarihinden kasıt kültürün tarihidir. Kültür tarihi çalışmalarında bir topluluğun kültürü, bir çalışma sahası olarak okuyucuya verilir. Daha açıklayıcı olması bakımından örnek vermek gerekirse Jacob Burckhardt'ın (1818 - 1897) 1860'da yayımlanan çığır açıcı çalışması "İtalya'da Rönesans Kültürü" - *Die Cultur der Renaissance in Italien* - klasik kültür tarihi çalışmaları için öncü bir başyapıttır. Burckhardt'ın eserini etrafında şekillendirdiği karakter dönemin politik figürlerinden biri değil, sanatçı Raphael'dir (Burckhardt, 1961: v). Berlin'de Leopold Von Ranke'nin seminerlerine de öğrenci olarak katılan Burckhardt, popüler hocasının devlet dökümanlarını kullanarak yaptığı çalışmalarının aksine ödevlerini ortaçağ sanatı üzerine tamamlamıştır. Burckhardt eserini tarihsel bağlamdan kopmadan üretir. Yani ona göre Rönesans sanatı ve bilimi, aslında tarihsel bir sürecin yani ortaçağların bir sonucudur. Bir arkadaşıyla mektuplaşmasında dönemin yaygın inancı olan ortaçağın *geriliği* üzerine bir tartışmalarında Burckhardt: "Ortaçağa olan düşmanlığını bırak. Bizi bunaltan şey ortaçağdaki taklitçilerdir, Dante ve arkadaşlarının özgün çağı değil. Hayal edilenin aksine insanların ortaçağda hayatlarından oldukça keyif aldıklarına ve hayatın daha renkli ve zengin olduğuna dair tarihsel kanıtım var." yazmıştır (Burckhardt: Ibid). Burckhardt, pozitivizmin getirisi olan ortaçağın *geri* olduğu hakkındaki geniş kabul gören varsayımı tarihsel bakış açısı ile sorgular ve çürütmeye çalışır. Yani ona göre Rönesans, ortaçağdan kopuş değil, aksine ortaçağın bir sonucudur. Burckhardt'ın çalışmasının arka planında saklı olan önem, bir çağın portresini

çizmesi, düşünce dünyasına girerek onu tarihsel olarak açıklamasıdır. Bir çağın portresini çizmeye çalışan diğer önemli çalışma G. M. Young'ın "Victorian England Portrait of an Age" (1936) adlı eseridir. Young, Weberyen bir bakışla, Victoria dönemi İngiltere'sinde etik değerlerin ve servet artışının gerekçesi olarak Evanjelist disiplin üzerinde duruyor (Young, 1936: 4-5,50,66,72). Dolayısıyla Young, Victoria dönemindeki İngilizlerin portresini, yani bir çağın zihniyetini verme iddiasını taşıyor.

Burchardt ve onun takipçilerinin geleneği, kültür tarihi çalışmaları açısından klasik çağ olarak da adlandırılmıştır (Arcangeli, 2012: 4; Burke: Ibid). Bu adlandırmanın birçok gerekçesi olabilir. Örneğin klasik kültür tarihi çalışmaları genellikle bir dönemin sanat eserleri, bilimi, felsefesi, edebiyatı ve zihin tarihi üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Oysa bugün postmodern kültürel çalışmalar yemek yemenin, uyumanın, evlilik kurumunun, zımbanın veya çorabın kültürel tarihi üzerine eğilebiliyor. Çalışma konularındaki çeşitliliğin artışı, yeni kültürel tarihi kültür tarihinden ayrı kılan özelliklerden biridir. Ancak ikisi arasındaki asıl farklılık bakış açısıdır. Dikkat edilirse biraz önce Burchardt, çalışmasında ortaçağa dair *tarihsel kanıtın* olduğundan bahsetmişti. Young'ın çalışması ise bir çağın zihniyetini verebilme iddiasındaydı. İki çalışmanın da ortak özelliği (diğer kültür tarihleri gibi) yazarların eserlerinde üstü örtülü bir şekilde *gerçekliği yansıttıkları* iddiasında olmalarıdır. Oysa 1970'lerde ortaya çıkan yeni postmodern kültürel çalışmalar için gerçeklik olgusu son derece problemlidir. Buna göre tarihsel anlatının geçmişteki olayları olduğu gibi gösterebileceği iddiası hayalden başka bir şey değildir. Kültürel tarih, kültür tarihi değildir; çünkü klasik kültür tarihi, çağın ya da olayların *gerçekte nasıl olduğunu anlamaya* çalışırken kültürel tarih *onların gözünden çağın nasıl olduğunu anlamaya* çalışır. Yani burada mevzu bahis, gerçeklik/yansıtma ikiliğidir. Klasik kültür tarihi çalışmaları gerçekliği verme iddiasındayken kültürel çalışmalar, tarihi figürlerin gözünden dönemi yansıtma çabasıdır. Darnton'un da belirttiği gibi "Görevimiz, Montpellier'in (Fransa'da şehir) 1768'de gerçekte nasıl görüldüğünü *açıklamak* değil, kahramanımızın Montpellier'i nasıl gördüğünü *anlamaktır*."³ (Darnton, 1999: 109)

Gerçeklik-açıklama/yansıtma-anlama ikiliğinde postmodern akımlar ikincisini tercih etme eğilimine sahiptir. Postmodern kültürel çalışmalar da bu konuda bir istisna teşkil etmiyor. Bu yüzden de Fransız ve İngiliz okullarının vurguladığı materyal, toplumsal ve ekonomik, "Medeniyet" kavramına karşılık, öznellikleri vurgulayan, gerçekleri açıkladığını iddiadan ziyade yalnızca farklılıkları yansıtmakla ve onları anlamakla iktifa eden Alman "Kültür" kavramı postmodernistlerce daha fazla rağbet görüyor. Diğer yandan Alman okulu içerisinde Rankeci devlet belgelerine dayanan tarih anlayışı belgeyi zaman zaman reddeden postmodern akım için istisna teşkil ediyor. Buna karşılık Fransız Annales Okulu'nun getirdiği sosyal tarih ve düşünce tarihi gibi kavramlar tarihi ekonomik, sosyal ve coğrafi tabana indirerek *demokratikleştiriyor* ve kitleleri tarihin araştırma alanına açıyor. Bu yaklaşımla beraber resmi belgeler yok sayılmamakla beraber önemi sınırlanmış oluyor. Dolayısıyla sosyal tarih ve

³ Vurgular şahsıma ait.

düşünce tarihi çalışmalarının da postmodern akıma zemin hazırlayan etmenlerden olduğu iddia edilebilir.

Bu çalışmanın temel önermelerinden biri olan kültür tarihi ile kültürel tarihin özellikleri arasındaki ayrışma devam eden bölümlerde sürekli vurgulanacaktır. Kültürel tarihin ayırıcı özellikleri ve yeni yaklaşımı genel hatlarıyla devam eden bölümde pekiştirilmeye çalışıldıktan sonra, onun doğuşuna ortam hazırlayan etmenler ve sonrasında onunla kol kola olan disiplin ve yaklaşımlar irdelenecektir. Ardından ise kültürel tarihçilerin tarihsel belgeye nasıl yaklaştığı bazı örnekler üzerinden tartışılarak kültürel tarihte belge kullanımı üzerine nihaî kanaatler sıralanacaktır.

Kültürel Tarih Nedir

Bugün artık kültürel tarih, klasik anlamıyla kültür tarihini ifade etmemektedir. Bir çalışma alanı olarak belli bir sınırlılığa sahip olmamakla beraber onu ayıran şey bakış açısıdır. Mikrotarih, neo-Marksist tarih, aşağıdan tarih, post-kolonyal tarih, tarihsel antropoloji, tarihsel dil bilimi, göstergebilim ya da semiyoloji⁴, cinsiyet çalışmaları veya psikanaliz gibi geniş bir alana hitap etse de, kültürel çalışmaların vurguladığı temel yaklaşımın öznelliklere verdiği önem olduğunu iddia etmek yanlış olmaz. Rubin'in belirttiği gibi "Tüm iyi fikirler gibi temel ilke basit. Kültürel çalışma 'Gerçekte nasıldı' sorusundan ziyade 'Onun için ya da onlar için nasıldı' sorusunu yöneltir." (Rubin, 2002: 81) Yukarıda bahsi geçen ilgi alanları yakın tarihlere kadar akademik çevreleri cezbetmemekteydi. Ancak Ferdinand Saussure, Antonio Gramsci, Claude Levi Strauss, Clifford Geertz, Edward Said, E. P. Thompson ve Joan Wallach Scott gibi öncü isimler sayesinde bu tür postmodern akımlar geniş bir hitap kitlesi buldu.

Kültürel tarihin tanımı onu kültür tarihinden ayrı bir şekilde ele alarak yapılabilir. Çünkü kültür tarihinden kültürel tarihe geçerken anlamda bir değişiklik söz konusudur. Kültür tarihi, daha önce de bahsedildiği gibi kültürü ayrı bir çalışma nesnesi olarak ele alır. Buradaki kültür, tıpkı politika, ekonomi vb. gibi bir çalışma nesnesidir (Alessandro, 2012: 2). Örneğin İngiliz parlamentosunun ekonomik veya politik tarihi, İngiliz toplumunun kültür tarihi olarak ele alınışından farklı olacaktır. Bu tür çalışmalar, nesne olarak ya da diğer bir deyişle çalışma alanı olarak belli bir kültürü tanımlamayı amaçlar. Kültür tarihleri gerçekliği, yani tarihte olanı olduğu gibi verme iddiasındadır. Ancak Ferdinand Saussure, Jacques Derrida, Michel Foucault, Hayden White gibi isimler için tarihsel anlatıda gerçeklik son derece problemlili bir kavramdır. Örneğin White'a göre Bayle ve Voltaire gibi aydınlanma dönemi filozoflarının bilimin ilerleyişi karşısında tarihsel gerçekliğin bulunabileceği iddiasında olmaları normal olabilir. Ancak

⁴ Ferdiand Saussure'ün ardından Fransız bilim çevreleri genel olarak göstergebilim için semiyoloji (semiology) terimini kullansa da bazıları Charles Sanders Peirce'in semiyotik (semiotic) terimini tercih etmişlerdir. İkisi arasındaki ayrıma detaylı bir şekilde yer vermek burada mümkün olmayacağından makalenin geri kalanına Saussure'ün biçimlendirdiği semiyoloji terimi üzerinden devam edeceğiz.

günümüzde tarihsel anlatıda gerçeklik iddiasında olan çalışmalar için White'ın cevabına göz gezdirelim. White, verdiği örnekte Fransız Devrimi'nden I. Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede Avrupa'daki ideolojik çatışmaları, devletlerin kendi sosyal gerçekliğinin doğru olduğunu diğerlerine kanıtlama çabası olarak görmektedir: "Bir insanın 'gerçekliği' başka bir insan için 'ütopya' idi ve bir konuda 'gerçekçi' olarak görünen şey, aynı meselenin farklı bir perspektifinden 'naifliği' temsil ediyordu." (White, 1973: 46)

Dolayısıyla White için tarihsel anlatıda gerçeklik kavramı Saussure, Roland Barthes, Derrida ve Michel Foucault'ta olduğu gibi problemlili bir kavramdır. Çünkü tarihsel bir metin iki yönlü çalışabilir. Birincisi tarihsel metni inşa eden kişi onu amacına, yani vermek istediği mesaja uygun olarak inşa etmiştir ve *gösterilmek* isenen bir mesaj vardır. İkincisi ise metnin *gizlemeye* çalıştığı bir şeyler olmalıdır. Hatta gerçekleri olduğu gibi açıklamaya çalışan metinler bile yazarının dünya görüşünden bağımsız olamayacağından öznelidir. Dolayısıyla o metnin gerçekliği de sorgulanmalıdır. Bu yüzden Saussure, Roland Barthes ve Jacques Derrida gibileri erken tarihlerde metnin problemlili doğasından hareketle dil bilimi üzerine eğilmişler ve semiyolojiyi kullanarak metnin göstermek istediği şey ile sakladıklarının ayırımına girişmişlerdir.

Postmodern kültürel tarih çalışmalarının bakış açısını yansıtabilmek adına *tarihsel anlatıda gerçeklik* olgusunu açmak ve tarihsel bir anlatının ne kadar öznel olabileceğini tartışmak yerinde olur: Etraftaki nesnelere bir bilincin onlara anlam ve değer yüklediği oranda vardır. Nesnelere insan bilincinin algılayıp, tanımladığı ve sınıflandırdığı herhangi bir şeye tekabül edebilir. Diğer yandan anlam ise bir bilinç olmadan var olamaz. Bir nesnenin anlamının yegâne sebebi ona o değeri biçen bilincin varlığıdır. Teknolojik ürünler, kodlayıcısının hayal gücü oranında hareket kabiliyetine sahiptir. Bir makinenin hareket etmesini *sağlayan* ve aynı zamanda onun hareketini *sınırlayan* makinenin üreticisidir. Burada ifade edilmek istenen şey ürünler ya da eserler üreticilerinden bağımsız değildirler. Dolayısıyla eserlerin *anlamı* da onları *algılayan* bilinçlerden bağımsız var olamazlar. Şu anda satırlarını okuduğunuz bu çalışma, konu ile ilgili yapılan okumaların verdiği hayal gücü ve yine aynı okumaların yazarın hayal gücüne getirdiği sınırlamalar ile oluşturulabilir. Yani yazarın hayattaki deneyimleri ve sosyal ve fiziksel çevresi yalnızca onun fikirlerini geliştirip onun bir konuda varsayımlarda bulunmasına neden olmaz; aynı zamanda onun hayal gücünü sınırlandırarak "Ne düşünüp ne düşünemeyeceğinin"⁵ sınırlarını da çizer. Dolayısıyla çalışmacının bilgi birikiminin ve hayal gücünün sınırları ve hatta birçoklarına göre kullandığı dilin sınırları, yapılacak olan çalışmanın da sınırlarını belirler.

⁵ Özgün olarak Foucault bu fikri, belli bir kültürde ve belli bir zamanda *kavranabilecek* şeylerin ve epistemin yani bilme yönteminin sınırlılığını belirtmek için ortaya atmıştır. Örneğin ortaçağın episteminde izafiyet teorisi gibi bir tahayyül yoktur. Ortaçağın insanı bu tür bir bilimsel teoriyi hayatı boyunca deneyimlememiştir. Dolayısıyla bu tür bir bilgi onun veya toplumunun episteminde veya müktesebatında yer almaz. Ancak diğer yandan Foucault'a göre dil, epistemin çok önemli bir parçasıdır. Tartışma için bkz. (Foucault, 2001: 10,70,134)

Kültürel tarih çalışmalarında yanlış yargılara yol açmamak için onun öznelliğini de vurgulamak gerekli görünmektedir. Kültürel tarih, farklı toplulukların kültürlerini çalışma konusu edinse de asıl farklılığı tarih disiplinine getirdiği bakış açısından kaynaklanmaktadır. Çalışmadaki odak noktası, toplumun müşterek şuurundan veya yapısalcı açıklamalardan ziyade öznelliklerin değerli olduğu bir yere doğru kaymıştır. Peynir ve Kurtlar (Carlo Ginzburg 1980), Martin Guerre Döndü mü? (Natalie Zemon Davis 1983) ve Büyük Kedi Katliamı (Robert Darnton 1984) adlı eserler kültürel tarihin anlatı olarak sunulduğu eserlere örnek olarak verilebilir. Bu eserler, ele aldıkları dönemde belli figürler üzerine odaklanarak onların öznel çözümlenmeleri üzerinden dönemin bağlamını da vermiş olur. Dolayısıyla kültürel tarih çalışmaları yazdığı tarihin *kurgu* olabileceğinin farkındadır ve bundan kaçınmak için de toplumun totaliter bir tasavvuruna girmez. Toplumların bütün olarak incelendiği klasik tarih anlatısından kaçınmaya çalışır. Tam da bu yüzden E. P. Thompson, “İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu”nda, (1963) İngiliz işçi sınıfını incelerken sınıf kavramını kültürel bir meta olarak gördüğü için işçilerin topyekün bir kategorizasyonuna girişmemiş, İngiltere’deki İrlandalı işçileri bile İngiltere’deki göçmenler bağlamında ele almıştır (Thompson, 2004: 44).

Yapısalcı ve determinist bakış açılarına göre tarihsel gerçeklik olarak görülen şeyler postmodern kültürel çalışmalar için aslında muğlaklıklardır. Günümüzde kültürel çalışmalar getirdiği yaratıcı yeni bakış açısı ile kendisine açtığı boş alanda, onun iç yüzünü öğrenmek için hevesli olan birçok tarihçiyi cezbetmektedir.

İlk Katkılar - Dil Bilimi ve Semiyolojinin Kültürel Çalışmaların Doğuşuna Etkisi

20. yy. başlarında genel kabul gören pozitivist sosyal bilim anlayışına ilk akademik tepkiler dilbilimi alanından gelmiştir. Dilbilimci Ferdinand Saussure’e göre konuşulan dilden bağımsız olarak var olan ve herkesçe anlaşılabilir nesnel bir evren fikri bir ilüzyondan ibarettir (Spiegel, 2005: 2). Ancak Saussure’ün 1916 yılında yayımlanan başyapıtında (Genel Dilbilim Dersleri) yazdıklarına göre dilbilim, aslında daha genel bir bilim olan semiyolojinin (göstergebilim)⁶ sadece bir alt koludur. Semiyoloji tarafından keşfedilen yasalar dilbilim için geçerli olacak ve dilbilim, semiyotik veri içinde sınırları iyi çizilmiş bir alanı ifade edecektir. Saussure daha da ileri giderek “Dil bilimine bilimler arasında bir yer tayin etmeyi başarabildiysem, bunun nedeni onu semiyoloji ile ilişkilendirmemdir.” diyecektir (Saussure, 1959: 16). Peki, Saussure’ün semiyolojiden kastı ne idi ve neden onu felekesi içinde temel bir yere oturtmaktaydı? Saussure’e göre dili kullanan toplum olduğu için dil toplumla yakından ilişkilidir. Dil içindeki bir kelime

⁶ Semiyolojiyi (göstergebilim) modern anlamda bilimsel bir kategori olarak biçimlendiren ilk isim olan Ferdinand Saussure, daha sonra Jacques Derrida, Claude Levi Strauss, Clifford Geertz ve Robert Darnton gibi isimlere ilham kaynağı olmuştur.

toplumun ondan neyi anladığı ile doğrudan bağlantılıdır. Yani bir kelimenin anlamı topluma neyi işaret ettiği/gösterdiği ile ilgilidir. Örnek olarak ağaç kelimesi Türkçe bilmeyen insan için herhangi bir şey ifade etmeyecektir. Ancak Türkçe bilenler ağacı bir kavram olarak tahayyül edeceğinden ağacı oluşturan harflerin çıkardığı seslerden neyin kastedildiğini anlayacaklardır. Bu fikri sistemleştiren Saussure işaret edilen kavramı 'gösterilen', o kavrama işaret eden ses dizisini 'gösteren' ve ikisinin birleşimini ise 'gösterge' olarak adlandırmıştır. Biraz önce verilen örnek üzerinde açıklamak gerekirse kavram olarak ağaç, gösterilendir. Ağacı ifade eden ses dizisi a-ğ-a-ç (Ya da başka herhangi bir dildeki ağaç kelimesi ki Saussure Latince ağaç anlamına gelen 'arbor' kelimesini kullanıyor.) ise gösterendir. Gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki için ise Saussure, bir bütün olarak gösterge terimini kullanmıştır (Saussure, 1959: 65-67).

Tüm bunların kültürel tarih çalışmaları için önemi nedir sorusu hemen akıllara gelir. Ancak semiyolojiyi, metni ve dili sosyal bilimlerde araştırma yapmak için anahtar bir figür olarak gören yeni fikirle, çeşitli alanlardan farklı düşünürler tarihsel metni analiz etmek için semiyolojiden yararlanmaya başladılar. Semiyolojiyi kullanarak tarihçileri etkileyen bir diğer önemli ismi de zikretmek zaruri görünmektedir. Antropolog Clifford Geertz'in geliştirdiği bir kavram olan "Yoğun betimleme" (thick description) kültürel tarihçiler için de büyük önemi haizdir. Terimi, orjinal olarak filozof Gilbert Ryle'dan aldığını ifade eden Geertz, kültürün yapısalcı ve bütüncül açıklamalar için çok fazla karmaşık olduğunu ifade etmektedir ve bu düşüncesini yoğun betimleme terimini kullanarak kuramsallaştırmıştır. Claude Levi Strauss'un Amazon kabileleri üzerinde yaptığı çalışmaya benzer bir biçimde, araştırmalarda bulunmak üzere Geertz de 1958 yılında Endonezya Bali'de bulunmaktadır. Geertz, Balililerin arasına karışmaya çalışarak bir etnoğrafya çalışmasına girişmiş fakat başlangıçta yerliler tarafından pek kabul görmemiştir. Ancak Balililer için bir gelenek olan ve aynı zamanda da yasalara aykırı olan horoz dövüşünü izlediği esnada polis baskınına uğramışlar ve Geertz ve eşi, orada bulunan diğer köylülerle birlikte kaçışarak saklanmışlardır. Kendi ifadesine göre bu olay, Balililer ile Geertz'in yakınlaşmasını sağlamıştır (Geertz, 1973: 414-416). Daha fazla horoz dövüşü izleyen Geertz, bir horoz dövüşünü, yani kültürel bir ritüeli düzenli olarak izleyerek bir toplumun katılımcılarının o toplumun kültürü hakkında ne kadar çok şey öğreneceğini görmüştür. Kendi deyimiyle Amerikalılar, Makbet oyununa, bir adam krallığı kazansa da ruhunu kaybettiğinde neler hissettiğini görmek için gitmektedir. Balililer de aynı şekilde horoz dövüşüne bir insanın yenildiğinde, meydan okunduğunda, hakaret edildiğinde veya zafer kazandığında nasıl davrandığını deneyimlemek için gitmektedir (Geertz, 1973: 450). Sonuç olarak Geertz'e göre kültür kavramı esasen semiyotiktir, yani davranışların gözlemlenmesi sonucunda, belli bir kültür, kendi bağlamı içinde incelenebilir. Yoğun betimleme ile Geertz, belli bir kültür içindeki davranışların semiyolojiden faydalanılarak ancak kendi zaman ve mekânına oturtularak yani kendi bağlamı içinde incelenebileceğini savunur. Kültürel çalışmaların bakış açısına uygun bir şekilde Geertz'a göre farklı kültürler üzerinde karşılaştırmalı olarak genel bir kültür teorisi yazılamaz. Yoğun

betimleme, ancak belli bir kültür içindeki genellemeleri mümkün kılar (Geertz, 1973: 26).

Claude Levi Strauss, Roland Barthes ve Jacques Derrida gibi isimler de kültürel semiyolojinin ve yapısökümün önemini erken kavrayan isimler arasındadır ve tarihçileri etkilemişlerdir. Ancak Raymond Williams'ın çalışmaları kelimelerin ve anlamlarının tarihsel süreçteki değişimini incelemek açısından tarihçilerin ilgisini çekmek durumundadır. Raymond Williams aynı sebepten daha sonraları, "Dil alanındaki dönüşüm"⁷ (linguistic turn) adıyla 1980'lerde yaygınlaşmaya başlayan akım üzerinde de büyük bir etkiye sahip olacaktır. Bu akımdan etkilenen G. Spiegel gibi bazı akademisyenler, metni tarihsel inşa sürecinde çok üst bir yere koyacak ve tarihte belge kullanımını neredeyse reddedecektir. Konu üzerine ilerideki bölümlerde tekrar değineceğiz. Ancak Williams'a geri dönmek gerekirse onun "Kültür ve Toplum 1780 - 1950" (1958) adlı çalışması farklı kelimelerin tarihsel süreçte kazandığı anlamları incelemesi bakımından çok önemlidir. Kitabın giriş bölümünde Williams, endüstri, demokrasi, sınıf, sanat ve kültür kelimelerinin tarihsel kökenlerine odaklanır. Bu kelimelerin tarih boyunca nasıl farklı anlamlar kazandığını gösterir. Örneğin, İngilizcede 'sınıf' kelimesi 1772 yılından önce sadece okullarda öğrenci grubuna tekabül ederken bu tarihten itibaren sosyal anlamda *inşa edilmeye* başlanmıştır. İlk önce 'alt sınıflar' görünmüş, daha sonra 1790'larda 'yüksek ve orta sınıflar' ortaya çıkmıştır. 19. yy.'da ise 'çalışan sınıf', 'üst sınıflar', 'sınıf önyargısı', 'sınıf bilinci', 'sınıf çatışması' ve 'sınıf savaşı' terimleri sırayla belirlemiştir (Williams, 1960: xiii). Elbette burada Williams'ın vurgulamak istediği şey, İngiltere'de sosyal sınıfların ilk olarak bu dönemde ortaya çıktığını iddia etmek değildir. Onun kastettiği, daha ziyade "Bu adlandırmaların karakterindeki değişen anlam, onlara karşı değişen tavidir." (Williams: Ibid) Dolayısıyla da kelimelerin tarihsel inşa süreci ve işaret ettiği şeyler konusunda tarihçilerin yanılığa düşmelerinin ne kadar kolay olabileceğine vurgu yaparak bu noktaya dikkatleri çekmeyi başarmıştır.

Semiyoloji ve dil biliminden etkilenen postmodern kültürel tarih, ya da interdisipliner anlamıyla postmodern kültürel çalışmalar, anlaşılacağı gibi öznelliklerin toplum güdümlü düşüncelere göre ağır bastığı bir alandır. Kültürel tarihin bakış açısına göre kelimeler ve anlatı/hikâye, gerçek ve kurgu, güç ve bilgi arasında güçlü bir bağ vardır. Yapısalcı tarih tasavvurlarına ilk tepkiler dil bilimciler, antropologlar, edebiyat eleştirmenleri ve filozoflardan gelmiştir. Geleneksel yapısalcı sosyal tarih anlayışına karşı bu tür meydan okumalar yavaş yavaş başlasa da zamanla akademi ve entelijensiya üzerinde kesin etkileri olmuştur. Bu yönüyle kültürel tarih, insanın her zaman değişmez bir biçimde kâr amacı güden varlıklar olduğu varsayımı gibi sosyal determinist yaklaşımlardan uzak görünmektedir. Ancak kültürel tarihin yapısalcı tarih anlayışlarından bağımsız bir biçimde ortaya çıktığını iddia etmek yersiz olur. Çünkü belki de bir paradoks oluşturacak şekilde, kültürel çalışmaların ortaya çıkışına Marksizmin yeniden ve fakat farklı bir biçimde dirilişinin de önemli etkisi olmuştur. Ancak bu

⁷ "Dil alanındaki dönüşüm" terimini Taner Timur İngilizce "Linguistic Turn" terimine karşılık olarak kullanmıştır: Bkz. (Timur, 2011: 419)

dirilişte, yapısalcı *açıklamalardan* ziyade Vico'cu ve Dilthey'ci *anlama* geleneği daha önemlidir. Marksist geleneğe bağlı tarihçiler arasında derin bir uçurum yaratacak bu yeni akım neo-Marksizmdir ve kültürel tarih çalışmaları içinde önemli bir yer tutar.

Kültürel Tarihyazımının Marksist Arka Planı

Postmodern kültürel tarihin ortaya çıkışında, ortodoks Marksizme⁸ duyulan tepki önemli bir yer teşkil etmektedir. Soğuk Savaş yıllarında postmodern kültürel tarihyazımının, Marksist tarihyazımının bir eleştirisi şeklinde biçimlendiği iddia edilebilir. Bahsi geçen durum, İngiliz Marksist Tarih Okulu için özellikle geçerliydi. 1946'da İngiliz Komünist Partisi Tarihçiler Grubu⁹ Marksist yaklaşımla kitlelerin sosyo-ekonomik durumuna vurgu yapıyor ve devrimci geleneğin kitleler tarafından benimsenmesine uğraşıyordu. Ancak zamanla Stalinist Sovyet rejiminin uygulamaları, grubun bazı üyelerini bağlı buldukları Komünist Parti'yi sorgulamaya itti. Grubun en önemli isimlerinden E. P. Thompson, Komünist Parti'den ayrılmakla kalmayarak 1963 yılında "İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu" adlı, artık klasikleşmiş olan çalışmasında yapı ve özne arasındaki ayrıma baş kaldırınca birçoklarının tepkisini çekti. Çünkü Thompson, artık sınıf kavramını ekonomik altyapı tarafından belirlenen kültürel üstyapı olarak görmüyordu:

Sınıftan, ilişkisiz ve birbirine benzemez gibi görünen bir dizi olayı, hem deneyimin hammaddesinde hem de bilinçte birleştiren tarihsel bir fenomeni anlıyorum. Bunun tarihsel bir fenomen olduğunun altını çiziyorum. Sınıfı bir "yapı" ve hattâ bir "kategori" olarak görmüyorum. İnsan ilişkilerinde gerçekten olan (ve oluşumu da gösterilebilen) bir şey olarak görüyorum... Günümüzde sınıfı bir nesne olarak kabul eden, yoldan çıkarıcı çok güçlü bir kanı mevcuttur. Bu, kendi tarihsel yazılarında Marx'ın verdiği anlam değildi; ne ki aynı yanlış çok sonraki "Marksist" yazında olumsuz etkisini sürdürmektedir. "O" yani işçi sınıfı, üretim araçlarına göre belirli bir ilişki içinde olan pek çok insan, neredeyse matematiksel olarak tanımlanabilen gerçek bir varlığa sahipmiş gibi ele alınmaktadır. Bir kez böyle bir kabul yapıldı mı, "o"nun kendi durumunun ve gerçek çıkarlarının gerektiği gibi farkında olması halinde sahip olması gereken (ama nadiren sahip olduğu) sınıf bilincini çıkarsamak mümkün olmaktadır. Bu kabulün verimsiz şekillerde içinden zuhur ettiği kültürel bir üstyapı söz konusudur. Bu kültürel "boşluk"lar ve çarpıtmalar, sınıf bilincini olduğu gibi değil de olması gerektiği gibi açıklayan, parti, mezhep ya

⁸ Ortodoks Marksizm veya neo-Marksizm gibi adlandırmalar ihtilaflı görünse de geleneksel Marksizmin daha yapısalcı bir yönünün olduğunu, postmodern yaklaşımla birlikte ortaya çıkan neo-Marksizmin ise kültürü ve özneliği öne çıkardığını kabul etmekteyiz. Neo-Marksizme göre özneliklere ve bilinçle önem atfetmeyen Marks değildi; aksine bilinç yapısalcı çağrışım ekleyen Marksistlerdi.

⁹ Önemli üyeleri olarak Eric Hobsbawm, Raphael Samuel ve E. P. Thompson gösterilebilir.

da kuramcı gibi kimi ikameci kuramlara geçişi kolaylaştıran sıkıntılardır... Zavallı çorapçıyı, Luddcu kumaşçıyı, “modası geçmiş” el-tezgâhı dokumacısını, “ütopyacı” zanaatkarı ve hattâ Joanna Southcott’un aldatılmış müridini gelecek nesillerin muazzam lütfuna eriştirmeye çabalıyorum (Thompson, 2004: 39-43).

Thompson, ilerleyen yıllarda yapı ve özne arasındaki ilişkide teoriyi gitgide daha fazla sınırlandırarak ve tarihte özneyi daha da ön plana çıkaracaktı. Halbuki Karl Marks 1859’de yayımladığı *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*’da “Materyal yaşamın üretim tarzı, genel olarak toplumsal, siyasal ve entelektüel yaşam sürecini koşullandırır. İnsanların varoluşunu belirleyen bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varoluşlarıdır.” (Perry, 2002: 39) diyerek yapının özneye, yani toplumun bireye olan belirleyici yönünü ön plana çıkarmıştı. Thompson ise 1978’de yayımladığı “Kuramın Sefaleti” adlı çalışması ile birçoklarına göre bu görüşe ters bir şekilde daha da ileri giderek yapıyı tarihsel bir süreç olarak ele almış ve özneyi tarihe yeniden sokmuştu (akt. Spiegel, 2005: 7).¹⁰ Avrupa’da son derece karizmatik bir üne sahip sosyalist tarihçi E. P. Thompson’ın Marksizmi çok daha tarihsel bir bağlama oturtması, diğer akademisyenlerden tepki çekmesine de neden olmuştu. Ancak Batı demokrasilerinde bir türlü sosyalizmin yerleşememesi ve değişen dünya düzeni, onun tarihsel açıklamalarına daha fazla taraftar bulmasını sağlamıştı. Onu daha önce son derece sert bir şekilde eleştiren Perry Anderson, 1980 yılında çıkardığı “İngiliz Marksizminin İddiaları”¹¹ adlı eserinde Thompson’ın görüşlerinin ‘gerçekçiliğini’ kabul ederek yapıcı eleştirilerde bulunmuştur.

Tarihteki önemli ideolojik akımların içinde bulunan fiziksel/siyasal koşullara çözüm getirmek için ortaya çıktığı kanaatindeyiz. Kültürel tarih çalışmaları da aslında büyük oranda 1960’larda ve 1970’lerdeki politik buhrana cevap veremeyen sol tandans içinden türemiştir. 1970’ler boyunca İngiliz endüstrisi mütemediyen bir gerileme süreci içinde, işçi sendikaları işlevini ve önemini giderek yitirmekteydi. Ancak çelişkili bir biçimde, ekonomik anlamda darboğazda olan ülkedeki işçi sınıfları ve alt gelir grupları, geniş kitleler halinde ülkedeki sağ/muhafazakâr tandansa sahip Margaret Thatcher’ı destekleme eğilimine gidiyordu. Bu durum henüz muhafazakâr parti 1979’da iktidara gelmeden önce Birmingham Üniversitesi’ne bağlı olarak kurulan Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi’nin de (ÇKÇM)¹² dikkatini çekmişti. 1964’te kurulan ÇKÇM, kültürel çalışmalar için son derece büyük önem teşkil etmektedir. Raymond Williams’in önemli fikirlerini takip eden ÇKÇM başkanı Richard Hoggard ve onun ardılları olan Stuart Hall ve Richard Johnson da ortodoks Marksizmin neden politik buhranı çözümlene noktasında yetersiz kaldığını açıklamak için uğraşıyordu. ÇKÇM’ye mensup araştırmacılar için “İngiltere 1970’lerde derin bir ekonomik kriz

¹⁰ Spiegel’in referansı Thompson’un “Kuramın Sefaleti” (1978) adlı çalışmasına dayanmaktadır.

¹¹ Özgün adı “Arguments within English Marxism” olup “İngiliz Marksizmi İçindeki Tartışmalar” olarak çevrilmesi daha uygun görülmektedir.

¹² “Birmingham Okulu” olarak da adlandırılır.

içindeydi ve kapitalist bir çözüm kalmamış görünüyordu. Ancak alternatif bir sosyalist strateji için politik bir temel de görünmüyordu.” (Hall, Critcher, Jefferson, Clarke ve Roberts, 1982: 309) Ekonomik kötü gidişata rağmen sosyalist stratejilerin neden başarılı olamadığına dair ortodoks Marksizmin çözümlenmelerinden daha farklı açıklamalar bulmaya girişen araştırmacılar Louis Althusser ve Antonio Gramsci’ye yöneldi. Louis Althusser, özneyi reddeden yapısalcı yorumlamalara girişse de Marks’a atfedilen ekonomik determinist görüşü de reddediyordu. Althusser, bireyi tarihin gidişatına etki eden özneler olarak görmüyordu. Ancak ona göre Marx’ın görüşlerini tamamen ekonomik altyapıya indirgeyen görüşler de yanlıştı. Dolayısıyla Althusser, ‘altyapı üstyapıyı belirler’ nosyonuna karşı çıkararak daha karmaşık bir üretim tarzını savunuyor ve politika, ekonomi, ideoloji ve benzeri gibi farklı, nispeten özerk örneklerden oluşan bir üretim tarzını öne sürüyordu (Perry, 2002: 110). Dolayısıyla Althusser’e göre altyapı ve üstyapı arasında daha geçişken bir ilişki olduğunu iddia edebiliriz. Ancak teori üzerindeki bu tartışmalar tarihçiler için toplumun ve insan öznesinin karmaşık yapısını açıklamakta yetersiz kalıyordu. O yüzden ÇKÇM’ye mensup araştırmacılar dikkatlerini Antonio Gramsci’ye yöneltti.

Antonio Gramsci, belki de kültürü ciddi bir çalışma ve siyasi uygulama nesnesi olarak alan ilk büyük Marksist teorisyen ve politik liderdi (Johnson, 1986-1987: 54). Gramsci 1910’lardan itibaren İngilizlerin 1970’lerin sonunda yaşadığı problemi zaten deneyimlemişti: Neden İtalyan işçileri ve köylüleri faşistlere oy veriyor? Bu sorunun cevabını bulmak üzere Gramsci Marks’ın ideoloji nosyonunu detaylandırıp modernize etti. Çünkü Marksistlerin temel problemi Rus devriminin ardından Marksizmin neden Avrupa’da gerçekleşmediğiydi. Gramsci’ye göre yönetici sınıflar, pozisyonlarını hem devlet baskısı hem de sivil toplumun rızasıyla korumaktaydı. Rusya’da devletin baskıcı aygıtı, egemen sınıfın tahakkümünün temel mekanizmasıydı çünkü sivil toplum, embriyonik formda, yani ilkeldi. Batıda ise aksine, sivil toplum çok daha gelişmişti ve bu nedenle yönetici sınıf, daha büyük ölçüde toplumun rızasına dayanmaktaydı ve bu da bir sınıf mücadelesini çok daha zor hale getirmekteydi. Batıda devlet ve yönetici sınıf, sivil toplumun hegemonyasıyla çok daha köklü bir yerdedi. Bu nedenle devrimci partinin görevi, devletin işçi sınıfı, diğer ezilen sınıflar ve toplum kesimleri üzerindeki popüler rızaya dayalı kontrolüne karşı çıkmaktı (Perry, 2002: 74). Gramsci’ye göre kapitalistler kontrollerini korumak ve pekiştirmek için sadece kaba kuvvet (polis, hapishaneler vb.) kullanmakla kalmıyordu, aynı zamanda halkın rızasını kazanmak için popüler kültürün araçlarını da (basın, sanat, eğlence vs.) kullanarak farkına varmadan kitleleri bu duruma razı hale getiriyorlardı. Dolayısıyla Gramsci’ye göre kültür, politik ve toplumsal mücadeleyi anlamada temel bir yere oturuyordu.

Kültürel çalışmalar ile ilgilenen çoğu araştırmacıya göre genel kanının aksine, bilinç ya da öznenin çeşitliliğine değer vermeyen Marks değildi, bilince yapısalcı çağrışım ekleyen Marksistlerdi (Johnson, 1986-1987: 44). Örnek olması bakımından Johnson, kültürün tarihselliğini açığa kavuşturduktan sonra insan öznesinin bilincini ve öznenliğini vurgulamaktadır. Johnson’a göre Marx ve Engels de insan bilincinin önemine vurgu yapmışlardı. Marx Capital’in ilk cildinde en kötü

mimarı en iyi arıdan ayırmıştı. Çünkü mimarın ürettiği ürün henüz ürün ortada yokken mimarın *kafasındaki tasavvura* göre oluşturulmuştu bile. Arı ise balı içgüdüsel bir şekilde üretmekteydi. Böylelikle bireyin hareketlerini belirleyen şey aynı zamanda onun bilinciydi. Johnson'a göre öznellik toplum güdümlü determinist açıklamalar için bir direnç mekanizmasıydı. Paralel bir şekilde Marx da ideolojinin öznelliğinden bahsetmişti: "Doğa bilimlerinde olduğu gibi kesinlikle saptanabilen üretimin ekonomik koşullarının maddi dönüşümü ile yasal, siyasal, dini, estetik veya felsefi - kısaca, insanın bu çatışmanın fakına vardığı ve savaştığı ideolojik biçimleri - ayırt etmek daima zorunludur." (Johnson: Ibid)

Frederick Engels de Karl Marx'ın ölümünden sonra benzer bir ton kullanmıştı.

Materyalist tarih anlayışına göre tarihte son aşamada belirleyici olan unsur, gerçek yaşamdaki üretim ve yeniden üretimdir. Ne Marx ne de ben bundan daha fazlasını iddia ettik. Eğer birisi bu ifadeyi, ekonomik unsur tek belirleyici etkendir biçimine çevirecek olursa, bu durumu anlamsız, soyut ve absürd bir ifadeye çevirmiş olur. Ekonomik durum temeldir, ama üstyapının çeşitli unsurları - sınıf mücadelesinin siyasal formları ve sonuçları, başarılı bir savaştan sonra galip sınıfın yerleştirdiği anayasa vs. - hukuk formları - hatta bütün bu fiilî mücadelelerin savaştan tarafların zihnindeki yansımaları: siyaset, hukuk ve felsefe kuramları, dini düşünceler ve bunların geliştirilip dogma sistemlerine dönüştürülmesi de - tarihsel mücadelelerin seyri üzerinde etkide bulunur ve pek çok durumda onların biçimini belirlemede ağırlığını koyar (Williams, 1960: 285).

Sonuç olarak kültürel çalışmaların ortaya çıkış sürecinde Marksizmin yeni yorumları büyük önem arz etmektedir. Marks ve Engels okumaları üzerindeki tartışmalar detaylandırılabilir. Gareth Stedman Jones veya Geoff Eley gibi eski Marksist tarihçiler, yeni çözümlerinde kültürel çalışmalardan ilham alarak bir yandan yapısalcı açıklamalara mesafe almış bir yandan da Marksizmin gelişmesine büyük katkı sağlamışlardı. Bu isimlerin ilham aldığı kaynak ise kültürel çalışmalar içerisinde önemli bir akım olan *linguistic turn* yani dil alanındaki dönüşümdü.

Dil Alanındaki Dönüşüm - Söylemin İlham Verici Gücü

Kültürel tarih 1970'lerde ve 1980'lerde tarihyazımına bambaşka bir bakış açısı getirdi. Bu yeni yaklaşım daha önceki toplumsal determinist yorumlardan ve tarihte gerçeklik algısından kesin bir kopuştu. Bir akım haline gelen bu tepki, önceleri profesyonel disiplinlerden uzak görünse de gitgide akademik çevrelerde de yaygınlaştı. Clifford Geertz'in antropolojisi derin etkiler bıraksa da sosyal tarihe (bütüncül yoruma sahip sosyo-ekonomik anlamda sosyal tarih) asıl reaksiyon dil biliminden geldi. 1960'larda Avrupa'daki tarihçiler arasında sosyal-tarihsel materyalizm, sosyolojik sınıf ve emek süreci üzerinde en azından belli bir noktaya kadar genel uzlaşma mevcuttu. Ancak yeni akım bu tür *tabuları* yıktı. Anlatı/hikâye

olarak sunulan tarih de bu gelişmelerden payını almış ve saflıkla suçlanmıştı. Nihâf yapıyı veya tarihteki gerçeklikleri bulduğunu iddia eden herhangi bir ifade, metnin gücünün, kültürlerin çeşitliliğinin ve zihnin öznelliğinin vurgulanmasıyla yıkıldı. Elbette bu akım, farklı düşünce ve fikirlerin başkaları tarafından farkedildiği post-kolonyal politik ortamda şekillendi. Avrupa'nın üstünlüğü ve "Diğerleri" nin önemsizliği ile ilgili önceki kanı yok oldu. "Diğerleri" artık önemsiz değil, sadece "Farklı" idi. Diğer yandan, kültürler, dinler, diller veya deneyimler, bireyin fikrini şekillendiren herhangi bir şey, zihnin özgürce düşünmesini engelleyerek zihni hapseden önyargılar olarak adlandırıldı. Böylece dil ve metin de bir hapisane olarak görülmeye başladı. Kültürel tarih geçmişi ele alırken daha dikkatli olunması ve gerçeğe dair erken yargılarda bulunulmaması gerektiğini ifade etti. Hatta gerçekçiliğin kendisi bile sorgulanmaya başladı. 20. yy.'ın sonuna doğru Derrida, Barthes, Lacapra ve Edward Said gibi isimler dilin söylemin ve dilde yapı sökülümün önemi üzerinde durmaya başladılar. Bununla birlikte, 1973'te Metahistory ile birlikte, dilin ve onun retorik stratejilerinin metodolojik sosyal bilimlerde üzerinde nasıl belirleyici olduğunu açıkça gösteren Hayden White'tı (Eley, 2005: 40).

Son dönemlerde analitik düşünürler tarihin bir tür bilim olarak kabul edilmesini netleştirmeyi başarmış olsa da, onun sanatsal bileşenlerine çok az dikkat edilmiştir. Üzerinde belirli bir tarih fikrinin oluşturulduğu dilsel zeminin açıklanmasıyla, tarihsel çalışmanın kaçınılmaz şiirsel doğasını ... belirlemeye çalıştım (White, 1975: xi).¹³

Tarih anlatısının bilim olmaktan ziyade şiirsel bir doğaya sahip olduğunu iddia eden White'a göre tarihsel anlatıda gerçeklik iddiası son derece safça bir inanıştı: "Ortaçağda olduğu gibi dinî anlamda en katı olan dönemler bile kendi bütünlüğünü kendi "Gerçeklik" algısından alır ve karşılaştığı problemlere, dönemine uygun "Gerçekçi" çözümlerle cevap verir." (White, 1975: 46)

White, her dönemin, gerçekliğinin ne olduğunu belirleme konusunda kendi kapasitesine sahip olduğunu ifade ediyordu. Örneğin Rönesans dönemi İngiltere'sinde çocuğu olmayan kadınlara doktorların tavşan kanı veya idrar içmelerini tavsiye etmeleri o dönemin gerçekliği penceresinden uygun görülebilir. Ancak kültürel çalışmaların getirdiği yeni yaklaşımla beraber gerçeklikler ait olduğu dönemle ilişkilendirilmekte ve zamandan bağımsız değerlendirilmemeliydi.

Gerçekçilikle beraber tarihsel anlatıda kanıt ve belge de sorgulanmaya başlamıştı. Yeterli kaynak, belge, kanıt ya da referans olduğu sürece tarihsel gerçeklerin açığa çıkarılabileceği inancı da zemin kaybetti ve *naiflik* olarak görülmeye başlandı. Ampirizme yönelik önemli eleştiri, tasarım ve algı anlayışından kaynaklanmıştır. Tarihsel metin onu yazanın tasarımıdır ve okunması da okuyucusundan yani algılayıcısından bağımsız olarak düşünülemez. Çünkü metin onu üretenden bağımsız değildir. Metin iki yönlü çalışmaktadır.

¹³ Alıntı yaptığımız White'ın "Metahistory" adlı eserinin giriş cümlesi, "Bir kimse ancak hayal ettiği şey üzerinde çalışabilir", kültürel tarihin bakış açısını yansıtmaya bakımından önemlidir ve Bachelard'a aittir.

Metnin kasıtlı olarak iletmek istediği ve diğer yandan açığa çıkmasını engellediği mesajlar vardır. Metne bu tür bir yaklaşım tarihçilerin fikirlerini radikal bir biçimde değiştirmiştir. Kültürel çalışmalar için “Kaynakların ve tarihyazımının metinsel doğasını inkâr etme, kurgu ve gerçeklik arasındaki ayrımın çözüleceğini iddia etmek ... kaçınılmaz olarak başarısız olacaktır.” (Arcangeli, 2012: 27) Dolayısıyla kültürel tarih çalışmalarına göre metin yani anlatı temel prensiptir ve yazanın öznel söyleminden bağımsız da düşünülemez. Kültürel tarih metni aldatıcı bir şey olarak görür ve ona göre tarihsel anlatı terimi yerine tarihsel inşa terimi daha makbul görünmektedir. Bu nedenle de, “Gerçekliğin (bilginin, sosyal sınıfların, hastalıkların, zamanın, kimliğin vb.) “inşası” veya “üretim” ini düşünmek ve konuşmak daha yaygın hale gelmiştir.” (Burke, 2008: 77)

Kültürel tarih çalışmaları üzerinde 1980’lerden itibaren büyük etkileri olan bir diğer isim Michel Foucault idi. Foucault, tarihsel anlatıda dili ulaşmanın imkânsız olduğu bir yere taşıdı. Dili değişen bir olgu ve ancak içinde bulunduğu zaman ve mekâna ait bir şey olarak kabul etti. Böylece bir kimse denese bile dili asla anlayamazdı:

Figürlü bir yazıyla donanmış bir dil tarihi çabucak duraklamıştır. Bunun nedeni, bu yolla artık ilerleme kaydetmenin mümkün olmamasıdır. İşaretler, temsillerin özenle çözümlenmesiyle değil, en uzak benzetmelerle çoğalmaktadırlar: böylece, halkların düşünme eylemlerinden çok hayal güçleri teşvik edilmektedir. Bilgi değil de, saflık. Üstelik, bilgi iki çıraklıktan geçmeyi gerektirmektedir önce kelimelerin öğrenilmesinden (bütün diller için olduğu gibi), sonra da başharflerden meydana gelen kısaltmalarını (bunların kelimelerin telaffuz edilmeleriyle bir ilişkileri yoktur); bir insanın ömrü, bu çifte eğitime yetecek uzunlukta değildir; ve üstüne üstlük, bazı keşifler yapacak kadar boş zamana sahip olunduysa da, bunları aktaracak işaretler bulunmamaktadır (Foucault, 2001: 175).

Böyle bir ifade kolayca aşırı soyut addedilebilir. Grassby, Rabb veya Brown gibi isimler, kültürel tarihçilerin soyut fikirleri somut gerçekliklerin üzerine, sembolik anlamı işlevselliğin üzerine ve hayal gücünü ampirik gerçeklerin üzerine çıkardığı sonucuna vardı. Dahası, onlara göre kültürel çalışmacılar dünyanın fiziksel veya duygusal olarak nasıl deneyimlendiğine değil, nasıl temsil edildiğine ve algılandığına odaklanarak metinlerden çıkarsamalar yapıyorlardı (Arcangeli, 2012: 51).¹⁴ Tarz, biçimden veya bağlamdan daha önemliydi; tarihte tasarıma nesnenin kendisi kadar önem veriliyordu. Dahası kültürel tarihi eleştirenler, onu gerçek dünyayla ilgisi olmayan havaî, sembolik yorum dünyasında yaşamakla suçlamaktaydı (Grassby, 2005: 591).

Tarihyazımının çok daha kesin, materyal dünyayla iç içe olan ifadeler içermesi gerektiği gibi bir düşünce seçkin tarih filozofu Collingwood’un deyimini akıllara getirir: “Tüm tarih düşüncenin tarihidir (tarih, tarihçinin kurgusudur) ve tarihçi bir adamın belli bir durumda olduğunu söylüyorsa, bu durum tarihçinin

¹⁴ Kültürel tarihe getirilen materyalist eleştiriler için bkz. (Grassby, 2005: 591-603)

adamın o durumda olduğunu düşünmesiyle aynı şeydir.” (Collingwood, 1946: 317) Dolayısıyla bu bakış açısına göre tarihyazımının aslında tarihçinin kafasında gerçekleşen bir eylem olduğu ve kurguya dayandığı iddia edilebilir. Yıllar boyunca filozoflar nesnel bilgi problemi üzerine eğilmişlerdi. Alternatif bir şekilde Schopenhauer “Dünya benim tasarımı” demiş, ona benzer bir biçimde Nietzsche ise gerçeğin keşfedilmekten ziyade yaratıldığından bahsetmişti (Burke, 2008: 78). Ancak Foucault, geçmişteki gerçeğe ulaşmanın zorluğundan bahsetse de kimseyi onu anlamaya çalışmaktan alıkoymamıştır.

Tarihsel süreç içerisinde söylemin kolektif bilinç içindeki yerini vurgulayan birçok araştırmacı, tarihçi için de dilin ve anlam inşasının önemini vurgulamıştır. Kane’e ait “Tarihsel Açıklamada Kültürün Yeniden Yapılandırılması: Kültürel Yapı ve Uygulama Olarak Anlatılar” – *Reconstructing Culture in Historical Explanation: Narratives as Cultural Structure and Practice* – adlı çalışma, bir metnin veya söylemin tarihsel analizi için iyi bir örnek olur. Çalışmasında Kane, sadece anlamın yapısı ve anlam inşasının onun için ne ifade ettiğini teorik olarak biçimlendirmekle kalmıyor, aynı zamanda teorisinin tarihsel örnek üzerindeki ampirik¹⁵ analizini de gerçekleştiriyor. Ona göre kelimeler ve bu kelimeler üzerinde inşa edilen ve değişen anlam, İrlandalıların 1879 – 1882 yılları arasında İngilizlere karşı gerçekleştirdikleri toprak reformu mücadelesinde kendi aralarında birlik, dayanışma ve ittifak kurmalarını sağlamıştır. Çalışmasının teorik kısmı, anlatının ikili rolünden ve sembolik yapıların analiz edilmesindeki öneme vurgudan oluşur. Kane’e göre kelimeler üzerindeki anlam inşası insanlar arasında ortak kimlik, ideoloji ve kolektif eylemin oluşmasına izin verir. Ampirik kısımda ise Kane, “İrlandalı kiracı çiftçilerin, milliyetçilerin ve din adamlarının büyük ölçüde ittifak kurabildiğini, çünkü büyük ölçüde yeni bir ideoloji inşa edebildiklerini” belirtmiştir (Kane, 2000: 313). İrlandalıların İngilizlere karşı toprak reformu mücadelesinde üzerinde en fazla anlam inşası olan kelimelerden biri “Anayasal” kelimesidir. 1870’lerde, mücadelenin başlangıcında, İrlandalı toprak kiracısı çiftçiler, ekip biçtikleri toprakta misafir olmaktan hoşnut değildi. Ekonomik zorluklar ve ağır yaşam şartları çiftçilerin kızgınlıklarını törpüledi. Milliyetçi duygular ve yaşanan sıkıntılardan ötürü onlar açısından İngilizlerle uzlaşma hiçbir şekilde gündemde değildi. O dönemde “Anayasal” kelimesi, toplumsal kargaşadan rahatsız olan ve ancak istikrarlı anayasal hareketin reforma izin vereceğini savunan ılımlılar için daha uzlaştırıcı bir anlam ifade etmekteydi. Diğer yandan radikaller, fahiş toprak kirası bedellerini ödemeyi reddetmek, toplu gösteri yapmak ve toprak sahiplerine sempati duyan herkesi boykot etmek gibi statükoyu bozan militan faaliyetlerin kendilerini amaca ulaştıracağını düşünmekteydi. Dolayısıyla “Anayasal” kelimesinin radikallerin tiksintiyle baktığı bir anlamı vardı ve İngilizlerle ilişkilendirilmekteydi. “Anayasal” kelimesi İngilizlerce ve ılımlılarca statükonun korunması anlamına gelirken radikallere göre adaletsizlik ve sefaleti temsil ediyordu. Ancak zaman içerisinde İngilizlerin baskıları ve tutuklamaları, İrlandalı radikaller ve ılımlılar arasında “Anayasal” kelimesinin anlamı üzerinde

¹⁵ Buradaki ampirik kelimesi, bahse konu dönem içindeki kelimelerin araştırmacı tarafından test edildiğini ve kolektif bilinç yaratmak için kullanıldığı sonucuna ulaştığını ifade etmektedir.

ortak bir kanı doğmasına sebep oldu. Artık İrlandalı aristokrat ılımlılara göre de “Anayasal” kelimesi, İngilizlere göre yorumlanacak olursa, sefaletten ve baskıdan kurtulamayacaklardı. Sonuç olarak, bu kez “Anayasal” İrlandalılar için bir savunma mekanizması haline geldi. “Anayasal” kelimesi İngiliz Hükümeti'nden sembolik olarak koptu ve bu sefer toprak reformu mücadelesine katılanlar *yasal* ve *anayasal* olarak hareket eden kişiler haline geldi (Kane, 2000: 322-329). Dolayısıyla “Anayasal” kelimesi yeniden inşa edilerek radikaller ve ılımlıları uzlaştıran ve onları ortak mücadeleye sevk eden bir araç olarak ortaya çıkmıştı.¹⁶

Sonuç olarak, dili, metni ve söylemi kültürel çalışmaların ortasına yerleştirmek, metnin gücünün bilincinde olmak çoğu düşünür için ilham vericiydi. Bu algıya göre geçmişteki gerçeği keşfetmekten ziyade metni analiz etmek ve nasıl çalıştığını anlamak daha önemli hâle gelmişti. Çünkü bir metin ya da anlatı bugün son derece açık ve anlaşılır görünse bile *yeterli* bir zaman dilimi sonunda okuyucularının çevirisini bekleyen bir şey olarak kalacaktır. Steedman da bu görüşe benzer bir biçimde düşüncelerini şöyle açıklamıştır:

“... tarihten daha ölü ve soğuk bir şey yoktur. Gibbon, Thierry veya Michelet'i yazdıkları nesrin zerafeti için, anlatılarının ve kanaatlerinin retorik yapılarını gözlemlemek için okuyabiliriz... Ancak onları, geçen hafta yayımlanan ve bir konu üzerinde açıklamalarda bulunan ikincil kaynağı okuduğumuz gibi okuyamayız. Yazılı tarihin ömrü çok uzun değildir.” (Steedman, 1999: 47)

Gerçekten de dilin ve söylemin getirdiği zorlukların farkında olan White, Foucault ya da Derrida¹⁷ gibi düşünürler, kültürel tarihçileri tarihsel metnin dilsel analizini geliştirmeleri konusunda teşvik etmişlerdir. Söylemin zayıf yönlerini gösteren dilbilim analizi, metnin inşasının bir tarihçi için ne kadar etkili olabileceğini göstermiştir.

Kültürel Tarih Çalışması Belgeyi Reddedebilir mi?

Buraya kadar metnin ve söylem analizinin tarihsel anlatıya ve gerçek olarak kabul ettiklerimize meydan okuma kapasitesinin olduğu görüldü. Peki ya tarih? Bu, tarihin veya tarihte yaşanan olayların/deneyimlerin anlamsız olduğunu mu gösteriyor? Arşiv kaynakları, geçmişten gelen herhangi bir belge/kalıntı veya tarihsel anlatı gerçekleri yansıtamayacağı için gereksiz mi? Geçmişteki olayların

¹⁶ Kane, ortak anlayışı, kimliğin, ideolojinin, kolektif eylemin veya politik seferberliğin temeli olarak görür.

¹⁷ Jacques Derrida, dilin tarihsel anlatıdaki problemine işaret eden en önemli filozoflardandır. Metni çözümlenebilir için son derece karmaşık anlamlara bürünebilecek olan yapısöküm – *deconstruction* – terimini geliştirmiş ve terim birçoklarıca bol keseden kullanılmıştır. Ancak Derrida'nın kendisinin bile bu terimin sınırları belli metodolojik bir yöntem olmadığını düşündüğünü Japon şarkiyatçı Toshihiko Izutsu'ya yazdığı mektuptan anlıyoruz. Derrida ayrıca “Metnin dışında hiç bir şey yoktur [there is no outside-text; il n'y a pas de hors-texte]” deyişle ünlüdür. Daha sonra Derrida'nın bu cümledeki “Metin” sözcüğünden kastının bağlam olduğunu iddia ettiği gibi tartışmalar da mevcuttur. Derrida'nın dil çözümlenmesi üzerine önemli eseri için bkz. Derrida, J. “*Of Grammatology*” (1976).

birbirleri ile olan nedensel ilişkisini sorgulamak saçma mı? Geçmişteki bir olayı inceleyerek “Bu belgenin (ya da yaşanan olayın) gün ışığına çıkarılması sonucunda şu kanaate varılmıştır.” demek nesnel olarak imkânsız mı? Bu soruların cevabını daha iyi verebilmek adına öncelikle Max Weber’in tarihsel anlatıda nesnellik konusunda ne düşündüğüne kısaca değinelim.

Weber’i, kültürel tarihin tasavvurumuzda nasıl bir yere oturtulması konusunda çok önemli görmekteyiz. Çünkü o, insan öznesinin bulunduğu toplumda salt teoriyi ve tarihte deneyimin önemsizliğini savunanlara karşı cevap oluşturabilmiştir. Weber’in cevabını ifade etmek gerekirse o, tarihsel anlatıda nesnellüğün mümkün olup olmadığını tespit edebilmek için negatif ve pozitif olmak üzere iki farklı formu tanıtmıştır. Nesnellüğü negatif bir formda tespit etmeye çalışmak anlamsızdır. Örneğin “Kartaca orduları komutanı Hannibal eğer İkinci Pön Savaşı Seferi’ni hiç başlatmasaydı tarihin akışı nasıl bir hâl alırdı?” gibi bir soru saçma ve gereksiz bir sorudur. Soruya verilebilecek mantıklı bir cevap da yoktur; çünkü Hannibal’ın bu bilinçli hareketinin hiç yaşanmamış olması durumunda tarihin akışının hangi yöne çevrileceğini bilmiyoruz. Bu konu üzerine düşünmek ancak bir beyin fırtınasının ötesine geçemez. Ancak diğer yandan Hannibal ve İkinci Pön Savaşı arasındaki nedensel ilişkiyi sorgulamak mantıksız değildir. Çünkü eğer Hannibal Romalılar üzerine sefere çıkmaya karar vermeseydi (Bu kararın gönüllü ya da gönülsüz verilmesi bir şeyi değiştirmez.) savaş da gerçekleşmezdi. Çünkü savaşın çıkması için gerçekleşmesi gereken sonsuz sayıdaki olasılıksal sebepler arasında Hannibal’ın kararı sadece biridir; ancak sonuçta, Hannibalın kararı ile savaşın çıkması arasında nedensel ilişki olduğu da kesindir. Dolayısıyla tarihte nesnellüğü pozitif bir formda yani geçmişte yaşandığı bilinen olaylar arasında nedensel ilişki kurarak tespit edebiliriz. Dikkat edilirse bahsi geçen örnekte yapısalcı bir açıklama yoktur. Bahsi geçen örneğin açıklanmasında *tarihsel olay/yaşanmışlık, yapısalcı teoriden* daha fazla öne çıkmaktadır. Weber bu noktadan hareketle ayrıca nesnel olasılık yargısının (bu durumda olduğu gibi) zihinsel, yaratıcı bir soyutlama olduğunu ve nedensel bağlantıları ortaya çıkarmanın tarihinin sezgisi olduğunu iddia eder:

En basit tarihsel yargı kategorik olarak oluşturulmuş entelektüel inşa sürecini ifade edebilir, ancak aynı zamanda “nomolojik” ampirik bilgimize “muayyen” bir gerçeklik vermediği sürece bir geçerliliğe de sahip olmaz. Tarihçi buna karşı, haklı olarak tarihsel çalışmanın gerçek seyrinin ve tarihsel yazının gerçek içeriğinin farklı bir yol izlediğini iddia edecektir. Nedensel bağlantıları tarihinin “anlayışı” onun “sezgisi” ortaya çıkarır - genellemeler ve “kuralların” yansımaları değil (Weber, 1949: 175).¹⁸

Her türlü öznellikten ve faraziyeden mümkün olan her şekilde kaçınmak için mücadele eden, ister tamamıyla kuramsal ister anlatı/hikâye biçiminde bir metin farz edelim. Böyle bir metin mümkün olabilir mi? Özellikle de doğumunu toplumsal determinizme tepkiye borçlu olan kültürel çalışmalar alanında böyle bir çalışma

¹⁸ Tarihsel çalışmada nesnellüğün imkânı üzerine yaptığı tüm tartışma için bkz. (Weber, 1949: 164-188)

yapmak mümkün olabilir mi? Eğer kültürel tarih ya da dilsel dönüşüm akımı özneliğin tarihyazımına doğurduğu tehlikenin farkındaysa nasıl olur da bu düşünce sistemine sempati duyanlar yazılarının yaşadıkları tecrübelerden ve önyargılardan bağımsız olduğunu savunurlar? Böyle bir iddia, nesnel bilginin doğa bilimlerinde bile tartışma konusu olduğu bir ortamda çok sert bir bakış açısı olmaz mıydı? Einstein neyi gözlemleyebileceğimize karar verenin teorimiz olduğunu belirtmiş ve Karl Popper bunu tasdik etmiştir (Burke, 2008: 78). Zihnimiz, dolayısıyla da deneyimlerimizin dışında kalarak boş bir sayfaya bir cümle yazmayı düşünmek bile bir yanlısamadır. Kısacası deneyimler kişinin zihniyetini şekillendirir. Böyle olmakla beraber seçkin bir cinsiyet tarihçisi ve feminist teorisyen olan Joan Wallach Scott,¹⁹ tarihyazımında yazarın tecrübelerinden sıyrılması gerektiğini şu sözlerle belirtmiştir:

Ortodoks tarihin epistemolojik çerçevesi içinde kalan çalışmalar daha ilk etapta farklı düşünceleri dışlayan (yanlış) varsayımları ayırt edebilme olasılığını kaybeder... Önceki yaşamışlıklar bilginin kaynağı olarak alındığında, bireyin tecrübesi (tecrübeye sahip olan kişi veya onu anlatan tarihçi), açıklamanın üzerine inşa edildiği kanıtların temelini oluşturur... Yaşamışlıklara ya da tecrübelere dayanan tarih yazımı kadını/erkeği, homoseksüeli/heteroseksüeli, siyahı ve beyazı değişmez sabit kimlikler olarak ele alır ve bu kimliklerin eleştirel incelenmesini engeller (Scott, 2005: 198-199)

Eğer tarih, kültürel tarihyazımının ortaya çıkışına kadar mikro düzeyde belli özneleri veya grupları dikkate almadıysa bunda klasik tarihyazımının veya yazarın tecrübelerinin ne gibi bir payı olabilir? Ortodoks tarihyazımının Scott'ın bahsettiği *dışlanmış* gruplar veya bireylerle o zamana kadar ilgilenmemesinin nedeni tarihçilerin anlatılarında öznelliklerinden kaçınamamaları değildir. Yani mesele yazarın tecrübeleri veya özneliği değildir. Mesele yaklaşım ve bakış açısındaki değişim meselesidir. Kültürel tarihin entelektüel ilgi alanı, daha önce tarih disiplini için önemsiz görünen konuları artık tartışmayı mümkün kılmıştır. 19. yüzyıl pozitivismi ve onun epistemik rejimi (Foucault'nun deyimiyle belli bir çağdaki bilme yöntemi), araştırmacıların o dönemde bu tür bireysel veya mikro endişelere ilgisini çekmeyi alâkasız veya neredeyse imkânsız hâle getirmişti. Ancak kültürel tarihin getirdiği perspektifle tarih, artık kadınlar ve çocuklar gibi *kenarda kalmış* öznelere de dikkatini vermektedir. Ayrıca Scott'ın iddiası olan tarih anlatısında yazarın öznelikten sıyrılabileceğini düşünmek postmodern kültürel tarihin baştan itibaren mümkün olmadığını savunduğu şeydir.

Dilbilimsel analizle ilgilenen bir diğer tanınmış profesör G. Spiegel, Scott'ın yaklaşımının, temel semiyoloji ilkeleriyle tutarlı olan "Dil alanındaki dönüşüm"

¹⁹ Joan Wallach Scott, çalışmaları cinsiyetten cinselliğe, laikliğe ve güç ile bilgi arasındaki ilişkiye uzanan seçkin bir cinsiyet ve feminizm tarihçisidir. Kültürel tarihe yaptığı önemli katkılar şunlardır: "Gender and the Politics of History" (1988), "Only Paradoxes to Offer: French Feminists and the Rights of Man" (1996), "Parité: Sexual Equality and the Crisis of French Universalism" (2005), "The Politics of the Veil" (2007), "The Fantasy of Feminist History" (2011), "Sex and Secularism" (2017) ve "Knowledge, Power, and Academic Freedom" (2018).

tarihçiliğinin iyi bir telaffuzu olduğunu iddia etmektedir. Spiegel, tarihçilerin ya da yazarın yaşanmışlıklarının bile aslında dilbilimsel bir olay olduğu inancına yönelik tarihçiler arasında fikir birliğinin olmamasından şikayetçi olarak devam etmektedir: “Burada temsil edilen tarihçilerin çok azı Scott gibi tecrübenin (ya da yaşanmışlıkların) dilbilimsel bir olay olduğu inancını paylaşıyor... Ancak tarihsel değişimin nasıl gerçekleştiğini, dilin ve söylemin müthiş çeşitliliğe sahip ampirik gerçekleri açıklamada nasıl yetersiz kaldığını, yani kısaca kültürel açıklamanın hayat karşısında neden bazen yetersiz kaldığını izah etme problemi hâlâ Scott için çözülebilmemiş değil.” (Spiegel, 2005: 196)

Metni tabulaştıran ve teorik metin analizini her şeyin üstüne koyan bu açıklama karşısında tarihsel gerçekliklere ve belgelere daha fazla tolerans gösterilmesini dilemek uygun görünmektedir. Tarihyazımında metnin kurgusal bir yönü olduğu aşikâr olmakla beraber metni zamandan ve mekândan bağımsız bir meta olarak incelemeye çalışmak beyhude bir çaba olacaktır. Metni tarihsel bağlam ve süreç içerisinde ele almak daha uygun görünmektedir. Clifford Geertz, Raymond Williams, Geoff Eley, Robert Darnton, Carlo Ginzburg veya E. P. Thompson gibi öncüler tarafından yazılan eserler tarihsel bağlamından kopmamış ve kuramsal tartışmaların içine de hapsolmemiştir. O kuramsal tartışmalar ki kültürel çalışmalar, en başta ona bir tepki olarak ortaya çıkmış, toplumun öznelliklerine verdiği önemi öne çıkararak bütüncül toplum tasavvurunu reddetmiştir. Tarihsel belgeyi reddetmeden bir dönemin bağlamını anlamaya çalışan postmodern kültürel çalışmalara Robert Darnton’un “Büyük Kedi Katliamı” iyi bir örnek teşkil edebilir. Darnton’un tarihsel belge ya da arşivle bir problemi yoktur. Ona göre antropolojinin ve postmodern akımın tarihe getirdiği yenilik bakış açısı değişikliğidir. Darnton’a göre düşünce tarihçileri *otoyol* üzerinde büyük filozofların izlerini sürerken kültürel tarihçiler henüz *haritalandırılmamış yollarda* sıradan insanların dünyayı nasıl anlamlandırıldığını, *l’histoire des mentalites’i* (zihniyet tarihini) çalışır. Bunu yapmanın en iyi yollarından biri arşiv kayıtlarını incelemektir. Ancak arşivin öznel bilgileri arasından bütüne hitap eden genel kanılara varılmamalı bütüncül yorumlara girilmemelidir. Sadece öznenin gözünden dönemin zihniyet dünyasını anlamaya çalışmakla iktifa edilmelidir. Bunu yapmanın en iyi yolu ise arşivde bugünün gözünden anlamlandırılmayan atasözü, deyim, mizah gibi şeylerin üzerine giderek bunları çözümlenmeye çalışmaktır. Darnton’a göre bu faaliyet son derece ufuk açıcı olabilir. Darnton, 18. yy.’da Fransa’da yaşamış bir işçi olan Nicolas Contat’ın bıraktığı anıları incelemiştir. Kahramanımız ve arkadaşları Paris sokaklarında gürültü yaparak insanları uyutmayan kedileri yakalayıp onlara sahte bir mahkeme düzenleyerek infaz etmiştir. İlginç olansa bu kedilerin açıktan açığa toplu bir şekilde infazının herkes tarafından son derece komik bulunmasıdır. Darnton’a göre bugün gözümüze korkunç görünen bu tablonun o günün şartlarında neden son derece komik bulunduğunu anlayabilirsek dönemin zihniyetini de anlayabiliriz. Hatta Darnton’a göre tam da bu yüzden bugünün merceğinden anlamlandırılmayan olaylara odaklanarak onları çözümlenmeye çalışmak, aslında esas meseleyi teşkil eder. Nitekim bahsi geçen olayda da kediler o dönemde burjuva efendinin ve onun karısının şatafatıyla özdeşleştirilmiştir. Kediler burjuva efendinin uykuya daldığı

seher vakti değil de işçinin uykuya daldığı gecenin erken saatlerinde gürültü yapmaktadır. Dolayısıyla bu durum burjuva için bir sorun teşkil etmezken son derece ağır koşullarda çalışan ve üstüne üstlük uyuyamayan işçi için çekilmez bir hâl almıştır. Ayrıca burjuvanın kedilerle olan yakın münasebetine duyulan nefret de kediler üzerinde vücut bulmuştur. Böylelikle de Fransa'daki işçiler kedileri bir sembol olarak burjuva ile eşleştirmişler ve *mahkemede* kedileri mahkum ederek aslında sembolik olarak efendilerini mahkum etmişlerdir. (Darnton, 1999: 75-106) Darnton'un kine benzer diğer bir çalışma ise Ginzburg'a ait "Peynir ve Kurtlar - Bir 16. yy Değirmencisinin Evreni" dir. 16. yy.'da İtalya'da yaşayan Menocchio adlı bir değirmencinin din ve yaşam hakkındaki görüşlerini ve daha da önemlisi dönemin bağlamını Engizisyon mahkemesi kayıtları başta olmak üzere arşiv kayıtlarından öğreniyoruz. Çalışmanın asıl önemi ise tarihin temel meselelerinin aslında bir mikrotarih örneği olan bu eser içinde halledilebileceğini göstermesidir. Menocchio küçük bir kasabada değirmenci olsa da o dönemde heretik olarak kabul edilebilecek dini görüşlerini halka ve Roma Engizisyonuna açıkça söylemek konusunda bir zaafa sahiptir. Kendisi için çok tehlikeli olsa da, Katolikliğin tutarsızlıklarını, Engizisyon mahkemesi karşısında, kendi etik görüşleri ve mantığı içerisinde çürütmeye çalışırken bir yandan da çağın zihniyet portresini mükemmel bir biçimde bugünlere ulaştırır.

19. yy. pozitivist tarih tasavvurlarına karşı ortaya çıkan postmodern kültürel tarihyazımını özgür ve yaratıcı doğasından kopararak herşeyin temeline oturtmaya çalışmak, tarihsel belge ya da kalıntıyı tümüyle reddetmek, onu ister istemez faydasız tartışmaların içine itecektir. Tarihsel bağlamından kopmuş bir kültürel tarih çalışmasının *entelektüel hedonizmle* suçlanması da kaçınılmazdır. Spiegel'in sorusuna, yani dilin ve söylemin ya da kültürel açıklamanın hayattaki ampirik gerçekleri açıklamada neden bazen yetersiz kaldığına gelince: Çözüm, çözümsüzlüğü kabul etmek ve böyle bir problemin varlığını inkâr etmektir. Toplumsal süreçler veya tarihsel değişimler üzerine yapılan tüm açıklamaların merkezine kültür, dil ya da başka herhangi *tek* bir unsuru indirgemek sorunlu bir varsayımdır. Böyle bir varsayım, her şeyin sırrını çözdüğünü iddia eden hırslı düşünürlere Charles Tilly'nin cevabını da akıllara getirmektedir: "Tekrarlayan tek bir sosyal sürecin tüm büyük ölçekli toplumsal değişimleri açıklayabildiğini keşfetmek şaşırtıcı olurdu. Belki de sosyal sürecin Newton'u olma umudu, sosyal bilimcileri felsefe taşını keşfetme konusunda bu tür tekrarlayan, sonuçsuz çabalara cezbetmektedir." (Tilly, 1982: 33) Kanımızca bu tür bir girişim nafildir.

Sonuç

Bu çalışmanın temel önermeleri, yani postmodern kültürel tarihin klasik kültür tarihinden ayrı bir çalışma alanı olduğu ve kültürel tarih çalışmasının tarihsel belge ya da kalıntıları reddedemeyeceği üzerine nihaî kanaatlerimizi sonuç bölümünde pekiştirmek yerinde olacaktır. Belki de kültürel tarihi tanımlamanın en kolay ve kısa yolu Peter Burke'ün Sindirella analojisidir. Tıpkı Sindirella gibi kültürel tarih de daha baskın kız kardeşleri tarafından domine edilmiş ancak

1970'lerde yeniden keşfedilmiştir (Burke, 2008: 1) Tarihçiler o döneme kadar politik tarih, ekonomik tarih ve düşünce sistemleri tarihi gibi üst anlatılarla meşgul olduğundan kültürel tarihi de ihmal etmişlerdi. Ancak Burke'ün kullandığı analogide kastettiği ihmal edilen tarihyazımının, kültürel tarih değil kültür tarihi olduğunu belirtmekte fayda var. Çünkü bu çalışmanın önermelerinden biri olan klasik kültür tarihi / yeni kültürel tarih arasındaki ikiliğe benzer bir ayrıma Burke de dikkati çekmiştir. Klasik kültür tarihi, bir gelenek olarak Alman tarih okulu içerisinde zaten mevcuttu ve kültürü, zihniyeti, kısacası bir çağın entelektüel portresini bir çalışma objesi olarak bünyesinde bulunduruyordu. 20. yy.'ın son çeyreğinde ortaya çıkan postmodern kültürel tarih ise daha önceki hiçbir yaklaşıma benzemeyen bir pozitivizm eleştirisini teşkil etmektedir. Örneğin kadın tarihi çalışmaları ilk ortaya çıktığında kadınların tarihini bir çalışma nesnesi olarak ele alırken kültürel tarih ise cinsiyet ayrımının tarihsel inşasına odaklanmakta. Yani cinsiyet ayrımını tarihsel analizde kullanışlı bir yere oturtarak yeni bir bakış açısı getirmektedir.

Diğer yandan postmodern kültürel tarih yaklaşımının radikal örnekleri tarihte belgeyi ve en önemlisi de yaşanmış olaylar arasındaki nedensel ilişkiyi tümüyle reddederek tarihsel açıklamayı imkânsız hâle getirdiğinde anlamsız hâle gelmektedir. Dahası bu tür çalışmalar postmodern kültürel tarihi gerçek dünyayla ilgisi olmayan havaî ve sembolik olmakla eleştirenlerin görüşlerini haklı kılmaktadır. Anlatım tarzına, tarihsel çalışma konusunun kendisinden çok daha fazla önem verilmesi, entelektüel hedonizm eleştirisini beraberinde getirecektir. Teorik tartışmalar içerisinde kaybolan postmodern çalışmalar, Avram Noam Chomsky gibi seçkin filozofların tepkisini çekmiş; postmodern teorinin ilkelerinin ne olduğunu, daha önce bilinmeyen neyi ortaya çıkardığını kısaca *zirvalamaktan* başka ne yaptığını sorgulamaya itmiştir. Tam da bu yüzden tarih çalışması, anlatım tarzına gereğinden fazla önem atfetmemeli, çalışma konusunu ve tarihsel belgeyi katıyen bir kenara itmemelidir.

Postmodern kültürel tarihin getirdiği yeni yaklaşımda totaliter düşünce sistemlerinden ziyade öznelliklerin, sıradan insanların günlük kaygılarının daha önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla da kültürel tarihçiler *makrodan* ziyade *mikroya* yönelmişler tarihteki sıradan insanların zihin dünyalarını onların gözünden anlamaya çalışmışlardır. Bugün bir araştırmacı, evlilik kurumu, çocuklar, silah, seks işçiliği veya hatta dikenli tel üzerine çalışma yapmak istese, birçok tarih çalışması gözüne çarpacaktır. Bu, kültürel tarih çalışmasının bakış açısının getirdiği bir sonuçtur. Kültür akla ilk olarak öznellikleri, dolayısıyla da küreselleşme karşısında yitip giden bir öğeyi getirmektedir. Ancak kültür aynı zamanda kendini mütemediyen geliştiren bir alan olan dilin içerisinde gizlidir. Dil içerisinde devamlı olarak yeni kelimeler türetilmekte ya da geçmişten gelen kelimeler üzerine yeni anlamlar yüklenebilmektedir. Örneğin Oxford Sözlükleri'nin 2016 yılında seçtiği yılın kelimesi olan "Post-truth" (gerçeklik sonrası ya da gerçek ötesi) "Nesnel gerçeklerin belirli bir konu üzerinde kamuoyunu belirlemede duyguların cezbedilmesinden ve kişisel kanaatlerden daha az etkili olması durumu"nu ifade etmektedir. Ancak önemli olan yılın kelimesi belirlenirken ele alınan kriterlerdir. Oxford Sözlükleri'nin ABD ayağı başkanı

Katherine Martin, kelimelerin seçiminde o yıla ait kültürü ve ethosu yani dünya görüşünü en iyi yansıttığı düşünülen kelimeye yılın kelimesi payesi verildiğini belirtmiştir. Sosyal medya etkileyenlerinin toplumu yönlendirmede televizyon yayıncıları veya şöhretli kimselerden daha etkili olabildiği veya Donald Trump'ın dürüstlük endeksinin çok yüksek çıktığı bir yılda post-truth kelimesinin seçilmesi de anlamlı ve kültürel öneme sahip görünmektedir. Öte yandan dilin açığa çıkardığı şeyler ve sakladığı şeyler mevcuttur. Örneğin ticari reklamlar arasında kültürel ve ulusal bir dil kullanan kurumların genellikle bankalar olması bir ironi olarak göze çarpmaktadır. Banka, ticari reklamda kendini kapitalist sermaye grubu olarak değil de bir hayır kurumu olarak göstererek ironi oluşturur. Modern tefecilik olarak da adlandırılabilir bankacılığın, müşterilerini cezbetmeye çalışırken yayımladığı reklamlarda “Bu toprakların bereketine bir katkı” ya da “Bu milletin alın terine ve ihtiyaçlarına bir nebze olsun destek” gibi bir dil kullanması, bir paradoksu yansıtmakla beraber söylem analizi açısından irdelenmeye değerdir. Kültürel çalışmaların bu örneklerin verdiği bağlamdan düşünülürse güncel kalmaya devam edeceği de görülür.

Yeni kültürel tarih, postmodernizmin savunuları olan öznellik, metnin doğasına şüpheci yaklaşım ve yapısalcı açıklamalara getirilen eleştiri ile doğrudan uyum içerisinde. Bugün modern kültürel araştırmacılar dil analizi ve güç ve bilgi arasındaki ilişkiye geçmişte olduğundan çok daha aşina. Ancak tam da bu yüzden tarih, tarihsel olay ve belgeler ya da kalıntılar, kültürel tarih çalışmasında bir kenara atılamaz. Çünkü tarihsel bir metnin ya da kelimenin analizi, tarihteki bir hanedanın o dönemdeki tarihyazımı ile ilişkisi, aynı zamanda geçmişe bir yolculuğu, Weber'in ifadesiyle “Tarihçinin sezgisel kavrayışını” da gerektirecektir. Bu nedenle, metin ve söylem analizi, kültürel tarihte çok yararlı bir araç olmasına rağmen, bu analiz aynı zamanda metni ve söylemi tarihsel köklerine kadar izlemekle eşanlamlı görünmektedir. Dolayısıyla da, postmodern kültürel tarih çalışması, salt kuramsal düzeyde yani tarihsel bağlamdan ve belgeden bağımsız yapılamaz. Evet, kültürel çalışmalar açısından tarihsel belge dediğimiz şeyler aslında üzerinde hakikat rejimleri kurmaya çalıştığımız *kalıntılardır*. Bu kalıntılar üzerinden ancak tarihçi kendi değer yargıları ile kendi tarihsel gerçeğini kendi tarihsel anlatısında savunmaya çalışır. Ancak tarihsel çalışma salt metin ya da söylem analizi gibi bir yaklaşıma da indirgenmemelidir. Tarihin değeri, içinde tek bir hikâye olmamasından ileri gelir. Tarih disiplininin kesin ve muayyen kanunları bulunsa belki tüm tarihsel analizlerde bu kanunlar uygulanabilirdi. Malum olduğu üzere böyle bir kanun yoktur ve tarihteki öznellikler, nesnelliklerin önüne geçerek en çağdaş ve çekici yaklaşımları dahi zamanla alaşağı edecektir. Tüm tarihsel gerçeğin metnin analizinden çıkarılabileceği gibi bir tahayyül Spiegel gibi hırslı teorisyenlere sonunda tarihsel çalışmada nihaî yaklaşımı bulduklarını düşündürebilir. Ancak kültürel tarih çalışmasında metin analizini tamamen teorik ve dil bilimsel bir kavram olarak görmek yerine tarihsel bağlamı anlamak için bir araç olarak görmek daha uygun görünmektedir.

Kaynakça

- Arcangeli, A. (2012). *Cultural History A Concise Introduction*. Oxfordshire: Routledge.
- Berlin, I. (1960). History and Theory: The Concept of Scientific History. *History and Theory*, (1), 1-31.
- Braudel, F. (1994). *A History of Civilizations*. Richard Mayne (Çev.) New York: The Penguin Press.
- Burchardt, J. (1961). *The Civilization of the Renaissance in Italy*. I. Gordon (Yay. Haz.) New York: The New American Library.
- Burke, P. (2008). *What is Cultural History?* Cambridge: Polity.
- Collingwood, R. G. (1946). *The Idea of History*. Oxford: Oxford University Press.
- Darnton, R. (1999). *The Great Cat Massacre and Other Episodes in French Cultural History*. New York: Basic Books.
- Derrida, J. (1976). *Of Grammatology*. G. C. Spivak (Çev.) Baltimore: John Hopkins University Press.
- Eley, G. (2005). Is the Entire World A Text? From Social History to the History of Society Two Decades Later. *Practicing History New Directions in Historical Writing after the Linguistic Turn*, G Spiegel (Yay. Haz.) New York: Routledge, 33-61.
- Foucault, M. (2001). *Kelimeler ve Şeyler*. M. A. Kılıçbay (Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures - Deep Play: Notes on the Balinese Cockfight*. New York: Basic Books.
- Ginzburg, C. (1980). *The Cheese and the Worms*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Grassby, R. (2005). Material Culture and Cultural History. *Journal of Interdisciplinary History*, (XXXV), The MIT Press.
- Hall, S., Critcher, C., Jefferson, T., Clarke, J. & Roberts, B. (1982). *Policing the Crisis - Mugging, the State and Law and Order*. Hong Kong: The Macmillan.
- Johnson, R. (1986-1987). What is Cultural Studies Anyway? *Social Text*, (16), Duke University Press, 38-80.
- Kane, A. (2000). Reconstructing Culture in Historical Explanation: Narratives as Cultural Structure and Practice. *History and Theory*, (39), Wiley for Wesleyan University, 311-330.
- Perry, M. (2002). *Marxism and History*. Londra: Palgrave.
- Rubin, M. (2002). What is Cultural History Now? *What is History Now?* D. Cannadine (Yay. Haz.) Londra: Palgrave Macmillan.

- Saussure, F. (1959). *Course in General Linguistics*. New York: The Philosophical Library.
- Scott, J. (2005). The Evidence of Experience. *Practicing History: New Directions in Historical Writing after the Linguistic Turn*, G Spiegel (Yay. Haz.) Newyork: Routledge.
- Spiegel, G. (2005). Introduction. *Practicing History: New Directions in Historical Writing after the Linguistic Turn*, G Spiegel (Yay. Haz.) New York: Routledge.
- Steedman, C. (1999). Culture, Cultural Studies and the Historians. *The Cultural Studies*, S. During (Yay. Haz.) Newyork: Routledge.
- Thompson, E. P. (2004). *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*. İstanbul: Birikim.
- Tilly, C. (1982). *Big Structures Large Processes Huge Comparisons*. New York: Russel Sage Foundation.
- Timur, T. (2011). *Felsefe Toplum Bilimleri ve Tarihçi*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Weber, M. (1949). Objective Possibility and Adequate Causation in Historical Explanation – Critical Studies in the Logic of the Cultural Sciences. *The Methodology of the Social Sciences*, E. A. Shils & H. A. Finch (Çev. ve Yay. Haz.) Illinois: The Free Press of Glencoe.
- White, H. (1973). *Metahistory*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Williams, R. (1960). *Culture and Society 1780 – 1950*. New York: Anchor Books.
- Williams, R. (2015). *Keywords A Vocabulary of Culture and Society*. Newyork: Oxford University Press.
- Young, G. M. (1936). *Victorian England Portrait of an Age*. Londra: Oxford University Press.